

**Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου**

**Η θρησκεία στη ζωή,
στην ιστορία
και στον πολιτισμό**

Από το τοπικό στο οικουμενικό

Τόμος 1ος

Έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου

Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό

Από το τοπικό στο οικουμενικό

**Το έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με
την ευθύνη της Επιτροπής Εμπει-
ρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκ-
παιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο
υλοποίησης του Υποέργου «Εκ-
πόνηση Προγραμμάτων Σπουδών
Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμι-
ας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον
Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών**

Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) - Νέο πρόγραμμα σπουδών. Το παρόν υλικό συνοδεύει το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Οδηγό Εκπαιδευτικού.

Για τη σύνταξη του φακέλου προσωρινού υλικού στα Θρησκευτικά Γ΄ Γυμνασίου εργάστηκαν αμισθί τα μέλη της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων Γεώργιος Στριλιγκάς, θεολόγος, φιλόλογος, Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων και Γεώργιος Παπαδόπουλος, θεολόγος, φιλόλογος, εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί:

Αρσένιος Αρσενάκης
ΜΔΕ Θεολογίας, εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Μαρία Χατζηαποστόλου
Δρ. Θεολογίας, εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Σχεδιασμός και μορφοποίηση
φακέλου:

Γεώργιος Στριλιγκάς
Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**Έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου**

Τόμος 1ος

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Τα Θρησκευτικά της Γ' τάξης

Αγαπητοί μαθητές και μαθή-
τριες

Σας καλωσορίζουμε στο μά-
θημα των Θρησκευτικών στη
νέα σας τάξη.

Φέτος, ολοκληρώνουμε την
πορεία μας στον κύκλο των
Θρησκευτικών του Γυμνασίου.
Στην Α' τάξη, συζητήσαμε
τι σημαίνει «πορεία και ανά-
πτυξη», πρώτα στον εαυτό
μας και έπειτα στον χώρο της
θρησκευτικής πίστης. Στη Β'
Γυμνασίου, προχωρήσαμε με

παρόμοιες συνδέσεις στον θεματικό κύκλο «πορεία μέσα από αντιθέσεις», όπου μελετήσαμε πώς μέσα από αντιπαράθεσεις και αντιπαλότητες προκύπτουν συνθέσεις και νέοι δρόμοι.

Στο φετινό μάθημα που έχει ως θεματικό άξονα «από το τοπικό στο οικουμενικό», θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε τη μαρτυρία της θρησκευτικής πίστης στην Ευρώπη και στον σύγχρονο κόσμο, να προβληματιστούμε για μεγάλα προβλήματα της εποχής μας και να συζητήσουμε το θρησκευτικό όραμα για τη

μεταμόρφωση και ανακαίνιση του κόσμου. Όπως και στα προηγούμενα χρόνια, αφετηρία στη διερεύνησή μας θα είναι πρωταρχικά η Ορθοδοξία, που είναι η θρησκευτική παράδοση του τόπου μας και στη συνέχεια ο Χριστιανισμός στην Ευρώπη και κατ' επέκταση οι μεγάλες θρησκευτικές παραδόσεις του κόσμου.

Το υλικό που έχετε στα χέρια σας θα σας διευκολύνει στο ταξίδι της διερεύνησής σας. Θα έχετε προσέξει ότι δεν είναι ένα συνεχόμενο δοκίμιο. Είναι μια πλούσια συλλογή κειμένων, εικόνων και άλλων μέσων, που

αναφέρονται στη θρησκευτική πίστη και προέρχονται από διάφορες πηγές. Μάλιστα, μπορείτε να το εμπλουτίσετε και εσείς με δικές σας ιδέες. Το υλικό αυτό, πάνω απ' όλα, έχει σαν αποστολή να εξυπηρετήσει τις δραστηριότητες που θα κάνετε στην τάξη. Θα το αξιοποιήσετε με διάφορους τρόπους, κυρίως μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες. Προτάσεις γι' αυτόν τον τρόπο δουλειάς θα βρείτε στο τέλος κάθε ενότητας.

Ο καθηγητής ή η καθηγήτρια της τάξης σας θα σας καθοδηγήσει σχετικά με ποια

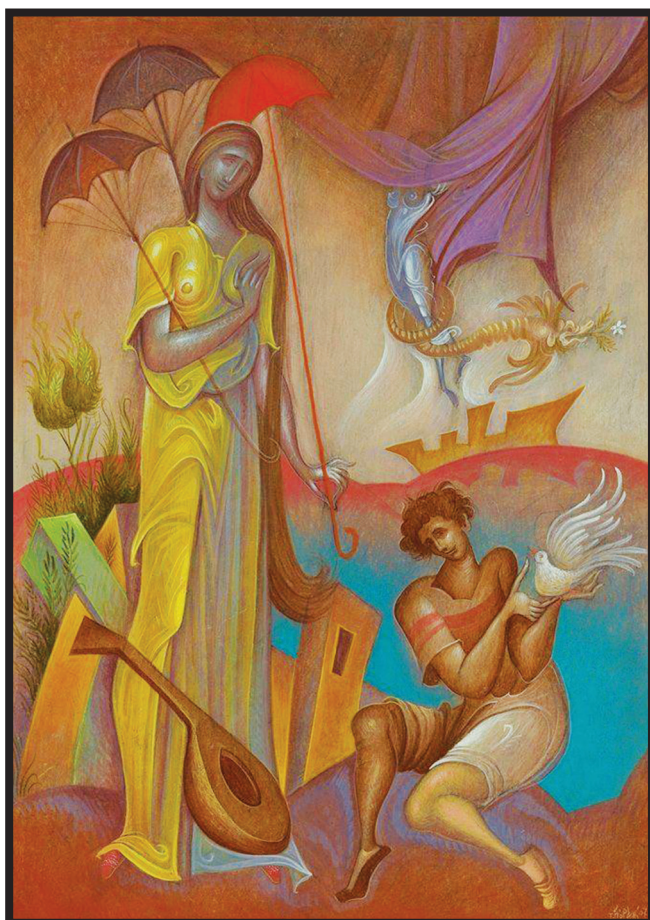
από τα κείμενα, με ποια σειρά και πώς θα τα επεξεργαστείτε. Ίσως, δεν θα χρειαστείτε όλα τα κείμενα ούτε όλες τις δραστηριότητες. Είναι χρήσιμο, σε κάθε μάθημα, να σημειώνετε στο τετράδιο σας «τι» και «πώς» δουλέψατε στην τάξη, εάν χρειάζεται να προσέξετε περισσότερο κάποιο από τα κείμενα ή εάν θα κάνετε κάποια άλλη εργασία.

Σας ευχόμαστε καλή εργασία με κέφι και δημιουργικότητα.

Η συντακτική ομάδα του υλικού

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Η Χριστιανοσύνη στον σύγχρονο κόσμο

Περιεχόμενα

- I. Οι Χριστιανικές Εκκλησίες:
Κοινή καταγωγή,
διαφορετικές πορείες**
  - i. Ορθόδοξες Εκκλησίες, Ορθόδοξη διασπορά και Ορθόδοξα κέντρα**
  - ii. Καθολική Εκκλησία: Από τον Μεσαίωνα στη Β΄ Βατικανή Σύνοδο**
  - iii. Προτεσταντικές Ομολογίες**
  - iv. Αγγλικανική Εκκλησία**
- II. «Εν εκκλησίαις ευλογείτε τον Θεόν»: Λατρεία και τέχνη στην Ανατολή και στη Δύση**
  - i. Αρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική, βιτρό, μουσική**
  - ii. Κυριακάτικη λειτουργία**

iii. Λατρευτική παράδοση (Βάπτισμα, Χρίσμα, Ευχαριστία)

III. «Υμείς εστέ το άλας της γης» (Μτ 5, 13): Ιεραποστολή και Διακονία

i. Διακονία: Οι πολλές όψεις της σε όλον τον κόσμο

ii. Ιεραποστολή: Από την προπαγάνδα στο άνοιγμα και στη μαρτυρία στα πέρατα του κόσμου: από την Αλάσκα στην Αφρική και από τη Λατινική Αμερική στη μακρινή Ανατολή

iii. Ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος: Ένα ζωντανό παράδειγμα διακονίας

IV. «Υπέρ της των πάντων ενώσεως»: Το αίτημα της ενότητας

- i. Η αρχιερατική προσευχή του Ιησού: «Ίνα πάντες εν ώσι»**
- ii. Άρση αναθεμάτων Ορθοδόξων και Καθολικών (1965)**
- iii. Κοινή Διακήρυξη Καθολικών - Ορθοδόξων (2006)**
- iv. Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών**
- v. Θεολογικοί διάλογοι**

Εισαγωγικό σχόλιο

Ο Χριστιανισμός ξεκίνησε ως μια μικρή κοινότητα πιστών και σταδιακά εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο. Δυστυχώς, μέσα από αντιπαλότητες και αντιπαραθέσεις, διασπάστηκε και οι χριστιανοί χωρίστηκαν ή και αποξενώθηκαν μεταξύ τους.

Σήμερα, αναγνωρίζεται οικουμενικά το αίτημα για συνεργασία και ενότητα, τόσο στο επίπεδο των θεσμών όσο μεταξύ των προσώπων. Για να φθάσουμε σε αυτό το σημείο, χρειάζεται η αλληλογνωριμία

και η αλληλοκατανόηση.

Σε αυτή την πρώτη Θεματική Ενότητα θα επιδιώξουμε να διερευνήσουμε:

- ποιες χριστιανικές Ομολογίες υπάρχουν στον σύγχρονο κόσμο, τις ομοιότητες και τις διαφορές τους**
- διαφορετικές εκφράσεις της χριστιανικής τέχνης και λατρείας**
- πρωτοβουλίες για την ενότητα των χριστιανών**
- το κίνητρο, το εύρος και τη σημασία της χριστιανικής ιεραποστολής**
- το όραμα για ενότητα των χριστιανικών Εκκλησιών.**

I

Οι Χριστιανικές Εκκλησίες: Κοινή καταγωγή, διαφορε- τικές πορείες

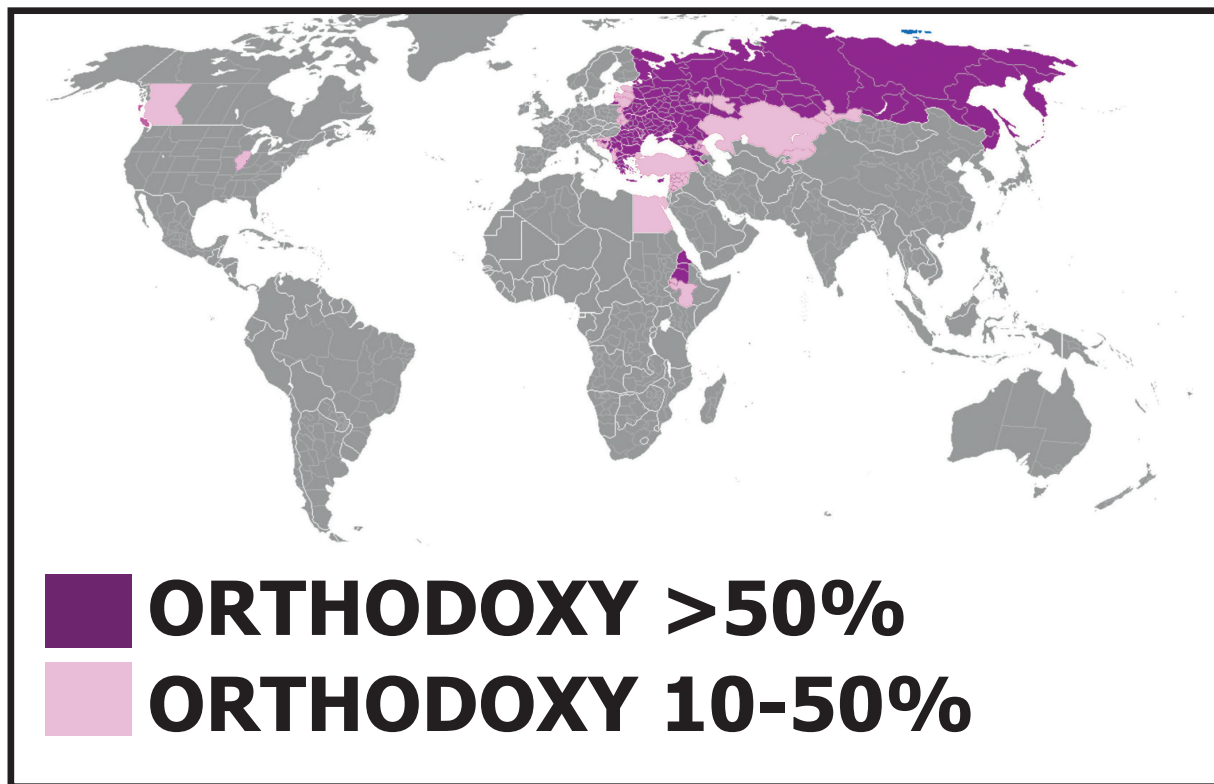
- i. Ορθόδοξες Εκκλησίες,
Ορθόδοξη διασπορά
(Αφρική, Ασία, Αμερική,
Αυστραλία) και Ορθόδοξα
κέντρα**

Η παρουσία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο

**Οι Ορθόδοξοι ανέρχονται σή-
μερα, περίπου, σε 270 εκ. και συ-
ναντώνται σχεδόν σε όλο τον κό-
σμο. Τοπικές Ορθόδοξες Εκκλησίες
υπάρχουν σε Ευρώπη, Αμερική,**

Ασία και Αυστραλία και Αφρική.

Διασπορά των ορθοδόξων στον κόσμο (Πηγή: Δικτυακός τόπος «Πενταπόσταγμα Ενημέρωσης»)

Στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι Ορθόδοξοι αποτελούν πλειονότητα στην Ελλάδα, την Κύπρο, την Βουλγαρία και την Ρουμανία. Σε αυτά, καθώς και σε άλλα κράτη της Γηραιάς Ηπείρου, όπως

τη Γεωργία, το Μαυροβούνιο, τη Ρωσία και τη Σερβία, η Ορθοδοξία έχει μια έντονη κοινωνική και πολιτισμική παρουσία και έχει συνδεθεί ποικιλοτρόπως με την ιστορία των αντίστοιχων εθνών.

Η οργάνωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας

«[...] έχουμε αρχικά τις Μητροπόλεις, έπειτα τις Αυτοκέφαλες Εκκλησίες [δηλαδή Εκκλησίες οι οποίες εκλέγουν οι ίδιες τον προκαθήμενό τους] ή τις Αυτόνομες Εκκλησίες [στις οποίες η εκλογή του προκαθημένου επικυρώνεται από τον Οικουμενικό Πατριάρχη].

Οι Αυτοκέφαλες Εκκλησίες είναι

δυνατόν να συμπίπτουν με πολιτισμικές κοινότητες, που υπήρξαν κατά το παρελθόν και είναι Αποστολικές [όπως η Αλεξάνδρεια για την Αφρική, η Αντιόχεια για ένα μέρος του σημιτικού κόσμου (Συρία, Λίβανο και ανατολική Τουρκία) ή τα Ιεροσόλυμα για την Παλαιστίνη και την Ιορδανία] ή και με εθνικές κοινότητες. Σε παγκόσμια κλίμακα, μετά το Σχίσμα του 11ου αιώνα, το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως έχει πρωτείο τιμής και έχει ένα ρόλο πρωτοβουλίας, καθώς και προεδρίας στο σύνολο της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Αποτέλεσμα αυτής της θεμελιώδους αρχής της οργάνωσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας είναι η

ύπαρξη των τεσσάρων πρεσβυγενών Πατριαρχείων, τα οποία πριν από το χωρισμό Ανατολής και Δύσης, αποτελούσαν μαζί με το Πατριαρχείο της Ρώμης, την Πενταρχία. Αργότερα έχουμε τις πιο πρόσφατα συσταθείσες Εκκλησίες της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες γενικά βρίσκονται σε χώρες παραδοσιακά ορθόδοξες [Πατριαρχείο Ρωσίας (1917), Πατριαρχείο Σερβίας (1920), Πατριαρχείο Ρουμανίας (1925), Πατριαρχείο Βουλγαρίας (1953), Πατριαρχείο Γεωργίας (1990). Αυτοκέφαλες Εκκλησίες: Κύπρου, Ελλάδος, Πολωνίας, Αλβανίας, Τσεχίας και Σλοβακίας. Αυτόνομες Εκκλησίες: Φινλανδίας και Εσθονίας]. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο παντού στον κόσμο. Στη Δυτική Ευ-

ρώπη, για παράδειγμα, καθώς και στην Αμερική και στην Αυστραλία, ηπείρους δηλαδή όπου οι ορθόδοξες κοινότητες δεν εγκαταστάθηκαν σε κάποια σημαντική κλίμακα, παρά μόνο κατά τον 20ό αιώνα, οι επισκοπές εξακολουθούν να στηρίζονται σε εθνικά κριτήρια και να συνυπάρχουν στην ίδια την εδαφική περιοχή, υπαγόμενες στις Αυτοκέφαλες Εκκλησίες της χώρας καταγωγής τους».

**Από την ιστοσελίδα
της Ι.Μ. Βελγίου**

Προκαθήμενοι Ορθοδόξων Εκκλησιών, κατά την παραμονή της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, Άγ. Τίτος Ηρακλείου, Κρήτη, 2016

Η αυτοσυνειδησία της Ορθόδοξης Εκκλησίας

«[...] Πιστή στην ομόφωνη αποστολική Παράδοση και μυστηριακή εμπειρία η Ορθόδοξος Εκκλησία αποτελεί την αυθεντική συνέχεια της Μίας, Αγίας, Καθολικής και

Αποστολικής Εκκλησίας, όπως ομολογείται στο Σύμβολο της Πίστεως και επιβεβαιώνεται από τη διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας. Η Εκκλησία μας βιώνει το μυστήριο της θείας Οικονομίας στη μυστηριακή της ζωή με επίκεντρο τη θεία Ευχαριστία. Η Ορθόδοξος Εκκλησία εκφράζει την ενότητα και καθολικότητά της εν Συνόδω. Η συνοδικότητα διαπνέει την οργάνωση, τον τρόπο που λαμβάνονται οι αποφάσεις και καθορίζεται η πορεία της. Οι Ορθόδοξες Αυτοκέφαλες Εκκλησίες δεν αποτελούν συνομοσπονδία Εκκλησιών αλλά την Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική Εκκλησία. Κάθε τοπική Εκκλησία, προσφέρονσα την θεία Ευχαριστία, είναι η εν τόπω παρουσία

και φανέρωση της Μίας, Αγίας, Κα-
θολικής και Αποστολικής Εκκλησί-
ας».

Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

**Εναρκτήρια συνεδρία της Αγίας και
Μεγάλης Συνόδου, Κρήτη, 2016**

24 / 9 - 10

ii. Καθολική Εκκλησία: Από τον Μεσαίωνα στη Β΄ Βατικανή Σύνοδο

Η Καθολική Εκκλησία σήμερα

«Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία είναι εξαπλωμένη σε ολόκληρο σχεδόν τον σύγχρονο κόσμο. Οι πολυπληθέστερες περιοχές σε ρωμαιοκαθολικούς είναι ορισμένες χώρες της Ευρώπης (Ιταλία, Ισπανία, Βέλγιο, Ελβετία, Πολωνία), σχεδόν όλες οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, καθώς και οι χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας (κυρίως τα νησιά των Φιλιππίνων). Αλλά και σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία έχει μέλη. Στην

Ελλάδα υπάρχουν μικρότερες ή μεγαλύτερες ρωμαιοκαθολικές κοινότητες στις μεγάλες, κυρίως, πόλεις. Αρκετοί ρωμαιοκαθολικοί βρίσκονται σε νησιά των Κυκλάδων (κυρίως τη Σύρο και την Τήνο) και του Ιονίου (Κέρκυρα). Στην Αθήνα έχει την έδρα της η Αρχιεπισκοπή της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, δηλαδή η κεντρική εκκλησιαστική της διοίκηση στην Ελλάδα».

**Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π.,
Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ.,
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου**

Η Καθολική Εκκλησία από τον μεσαίωνα στο σήμερα

Μέχρι το 14ο αιώνα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Ευρώπης ήταν καθολικοί χριστιανοί. Η Καθολική Εκκλησία κατείχε γη, διέθετε ένα οργανωμένο διοικητικό σύστημα που της επέτρεπε να ελέγχει πνευματικά ολόκληρη την Ευρώπη και οι αρμοδιότητές της αφορούσαν και πολλές δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής. Ο Πάπας της Ρώμης, ως επικεφαλής της Καθολικής Εκκλησίας, είχε μεγάλη ισχύ και παρενέβαινε καθοριστικά και στις πολιτικές εξελίξεις.

Κατά τον Μεσαίωνα η ζωή των ανθρώπων ρυθμιζόταν από τις χριστιανικές τελετές και γιορτές, ενώ

τα μυστήρια, όπως η βάπτιση και ο γάμος, σηματοδοτούσαν τα μεγάλα βήματα της ζωής των χριστιανών της Ευρώπης. Η Εκκλησία χρησιμοποίησε μέρος από τα πλούτη της για να βοηθήσει τους φτωχούς και τους ασθενείς, ιδρύοντας και συντηρώντας νοσοκομεία και άλλα ευαγή ιδρύματα. Παράλληλα, διέσωζε την πολιτιστική κληρονομιά και οργάνωνε την εκπαίδευση.

Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ.,
Μεσαιωνική και Νεότερη
Ιστορία. Β' Γυμνασίου

Η Β' Βατικανή Σύνοδος (1962-65)

«Μετά τη Βατικανή Σύνοδο η Εκκλησία δεν είναι πια σαν πυραμίδα που έχει στην κορυφή τον κλήρο, αλλά συγκροτείται από όλα τα μέλη της τα καθγιασμένα με το Βάπτισμα, το χρίσμα και την ιεροσύνη, και χρειάζεται συνεχής επιμόρφωση και επαγρύπνηση. Τίποτε δεν είναι πια όπως πριν. Ο κόσμος έχει ξυπνήσει, ενηλικιωθεί, και η Εκκλησία δεν έχει δικαίωμα να μένει πίσω και ουραγός στις ανάγκες του

κόσμου, συμπεριλαμβανομένης και της λειτουργικής της ζωής, της ενδυμασίας των λειτουργών της και άλλων [...]».

Λούβαρης, π. Ι., 40
χρόνια από την έναρξη
της Β' Βατικανής Συνόδου

Από τα κείμενα της Β' Βατικανής Συνόδου

«Με εκείνους, οι οποίοι κοσμού-
νται μεν με το χριστιανικό όνομα
διά του αγίου Βαπτίσματος, δεν
ομολογούν όμως ακέραιη την πί-
στη ή δεν διαφυλάσσουν την ενό-
τητα της κοινωνίας με τον διάδοχο
του Πέτρου, η Εκκλησία αισθάνεται
συνδεδεμένη για ποικίλους λόγους.

Διότι πολλοί απ' αυτούς τιμούν την Αγία Γραφή ως κανόνα πίστεως και ζωής, επιδεικνύουν ζωηρό θρησκευτικό ζήλο, πιστεύουν με αγάπη στο Θεό, τον παντοδύναμο Πατέρα, και στον Χριστό, τον Υιό του Θεού και Σωτήρα, συνδέονται με το Χριστό διά του Βαπτίσματος και αναγνωρίζουν τα Μυστήρια. Πολλοί απ' αυτούς έχουν το επισκοπικό αξίωμα, τελούν τη Θεία Ευχαριστία και καλλιεργούν την λατρεία της Θεοτόκου. Σ' αυτά ας προστεθεί η κοινωνία διά της προσευχής και ένας αληθινός σύνδεσμος εν Αγίω Πνεύματι, το Οποίο δρα σ' αυτούς με δώρα και χάριτας και με την αγιαστική του δύναμη, και μάλιστα έχει ενισχύσει κάποιους απ' αυτούς στο

μαρτύριο. Έτσι, το Πνεύμα αφυπνίζει σ' όλους τους μαθητές του Χριστού τη νοσταλγία και τη δράση, ώστε αυτοί κάποτε να ενωθούν ειρηνικά-όπως το ζήτησε ο Χριστός-σε μία ποίμνη υπό ένα Ποιμένα. Για την επιτυχία του σκοπού αυτού, η Μητέρα Εκκλησία προσεύχεται, ελπίζει και δρα αδιαλείπτως, προτρέποντας τα τέκνα της σε καθαρμό και ανακαίνιση, ώστε να λάμψει λαμπρότερα το σημείο του Χριστού στο πρόσωπο της Εκκλησίας».

**Στ. Χαρκιανάκι, Το περί
Εκκλησίας σύνταγμα της
Β' Βατικανής Συνόδου**

iii. Προτεσταντικές Ομολογίες

Η Μεταρρύθμιση του 16ου αιώνα

Η λεγόμενη «Θρησκευτική Μεταρρύθμιση» ή «Μεταρρύθμιση του 16ου αιώνα» ήταν ένα θρησκευτικό κίνημα του 16ου αιώνα, το οποίο εκδηλώθηκε ως αντίδραση στις αντιλήψεις και πρακτικές της Καθολικής Εκκλησίας και πήρε διαστάσεις κοινωνικές και πολιτικές. Αφετηρία του θεωρείται η 31η Οκτωβρίου 1517, όταν ο γερμανός μοναχός και θεολόγος Μαρτίνος Λούθηρος (1483-1546) θυροκόλλησε στην είσοδο του καθεδρικού ναού της Βιτεμβέργης έναν κατάλογο με 95 θέσεις, εναντίον των

αντιλήψεων και πρακτικών της Καθολικής Εκκλησίας. Η Μεταρρύθμιση διαδόθηκε σταδιακά εκτός της Γερμανίας και στη Γαλλία, τις Κάτω Χώρες, την Ελβετία, τη Σκωτία και την Αγγλία. Κύριοι πρωταγωνιστές της ήταν, εκτός από τον Λούθηρο, ο Ιωάννης Καλβίνος (1509-1564), ο Ούλριχ Ζβίγγλιος (1484-1531) και ο Ιωάννης Νοξ (1513-1572).

Η ονομασία «Προτεσταντισμός»

Η ονομασία αυτή προέρχεται από τη λατινική λέξη protestor που σημαίνει διαμαρτύρομαι. Σχετίζεται με τη διαμαρτυρία των οπαδών του Λουθήρου μετά την καταδίκη του Λουθήρου και των αντιλήψεών του

από τη Δίαιτα (1529) και την αποκήρυξή του από τον αυτοκράτορα Κάρολο Ε΄, οι οποίοι για τον λόγο αυτό ονομάστηκαν προτεστάντες ή διαμαρτυρόμενοι.

Σύντομη ιστορία της Μεταρρύθμισης του Λουθήρου

«Η αντίδραση στις αδυναμίες της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας εκδηλωνόταν περισσότερο στις γερμανικές χώρες. Στον πληθυσμό προκαλούσε μεγάλη δυσαρέσκεια η οικονομική επιβάρυνση που υφίστατο από την Εκκλησία με σκοπό την ανέγερση μεγαλοπρεπών οικοδομημάτων στη Ρώμη. Στη λαϊκή

αυτή δυσαρέσκεια πρέπει να προσθέσουμε και την προσπάθεια των Γερμανών ηγεμόνων να απαλλαγούν από την παπική επιρροή και την επικυριαρχία του αυτοκράτορα.

Η αφορμή δόθηκε το 1515, όταν ο πάπας Λέων Γ΄ έδωσε την άδεια για μαζική έκδοση και πώληση εγγράφων άφεσης αμαρτιών (συγχωροχαρτιών). Ο εμπορευματοποιημένος τρόπος διάθεσής τους από τον μοναχό Τέτζελ στη Γερμανία και η διακήρυξή του ότι «μόλις ακουστεί ο ήχος από τα χρήματα που πληρώνονται για το συγχωροχάρτι, οι ψυχές μεταπηδούν από το Καθαρτήριο στον Παράδεισο», προκάλεσαν την έντονη αντίδραση του γερμανού μοναχού και θεολόγου **Μαρτίνου Λουθήρου.**

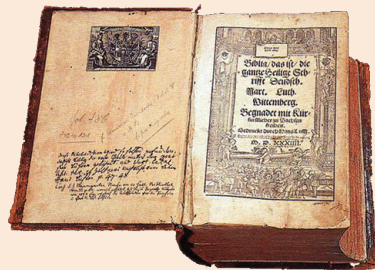
Ο Λούθηρος διαμαρτυρόμενος θυροκόλλησε, τον Οκτώβριο του 1517, σε εκκλησία της Βιτεμβέργης έναν κατάλογο από 95 θέσεις, δηλαδή επιχειρήματα που καταδίκασαν τα συγχωροχάρτια και αμφισβητούσαν τις παπικές απόψεις και σε άλλα δογματικά ζητήματα. Ο πάπας αντέδρασε αφορίζοντας τον Λούθηρο ως αιρετικό. Ο Λούθηρος όμως έκαψε δημόσια το έγγραφο (βούλλα) του αφορισμού του (1520). Η θρησκευτική αυτή διαμάχη θορύβησε τον αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Γερμανίας) Κάρολο Ε', ο οποίος, φοβούμενος διάσπαση της ενότητας των γερμανικών χωρών, κάλεσε τον Λούθηρο να απολογηθεί ενώπιον της Δίαιτας στην πόλη

Βορμς (Worms). Όταν ο Λούθηρος αρνήθηκε να αναιρέσει τις απόψεις του, η Δίαιτα τον καταδίκασε ως αιρετικό και τον έθεσε εκτός νόμου. [...] Στο τέλος ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να συμβιβαστεί, με την **Ειρήνη της Αυγούστας (1555), η οποία αναγνώριζε τη νομιμότητα του Λουθηρανισμού και το δικαίωμα κάθε ηγεμόνα να επιβάλλει στην περιοχή της δικαιοδοσίας του το δόγμα που επιθυμούσε. Με τη συνθήκη αυτή η Γερμανία διαιρέθηκε σε κράτη καθολικά και διαμαρτυρόμενα».**

Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., Μπαρούτας Κ., Ιστορία του μεσαιωνικού και του ύστερου κόσμου

Οι 95 θέσεις του Λούθηρου στην είσοδο του Καθεδρικού Ναού της Βιτεμβέργης

Η Βίβλος του Λουθήρου στα γερμανικά

Μαρτίνος Λούθηρος

**Δύο από τις 95 θέσεις που
θυροκόλλησε ο Λούθηρος**

**5. Ο Πάπας δεν επιθυμεί ούτε
είναι ικανός να συγχωρήσει
οποιοσδήποτε τιμωρίες, εκτός
από εκείνες που έχει επιβάλλει η
δική του εξουσία ή εκείνη των εκ-
κλησιαστικών κανόνων.**

**6. Ο Πάπας δεν μπορεί να συγ-
χωρήσει οποιαδήποτε ενοχή,
παρά μόνο δηλώνοντας και δεί-
χνοντας ότι αυτή η ενοχή έχει**

συγχωρηθεί από τον Θεό. Ή, ακριβέστερα, συγχωρώντας την ενοχή σε περιπτώσεις που επαφίενται στην κρίση του. Αν κάποιος περιφρονήσει το δικαίωμα του να δώσει άφεση στις περιπτώσεις αυτές, ασφαλώς η ενοχή θα παραμείνει ασυγχώρητη.

Πηγή: Από τον δικτυακό τόπο «iraideia»

Αναταραχή στην Ευρώπη

Η διάδοση των θέσεων και των ιδεών της Μεταρρύθμισης οδήγησε σε μια περίοδο έντονων και αιματηρών συγκρούσεων. Στη Γαλλία συνέβησαν θρησκευτικοί πόλεμοι (1562-1598). Αποκορύφωμά τους

θεωρείται η σφαγή στο Παρίσι δύο χιλιάδων Γάλλων καλβινιστών προτεσταντών (Ουγενότων), τη “Νύκτα (της εορτής) του Αγίου Βαρθολομαίου (24 Αυγούστου 1572). Η ειρήνη αποκαταστάθηκε τελικά με το Έδικτο (Διάταγμα) της Νάντης (1598), το οποίο αναγνώριζε μεταξύ άλλων το δικαίωμα της ελευθερίας συνείδησης ατομικά και το δικαίωμα των προτεσταντών να ασκούν ελεύθερα τη λατρεία τους κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Στη Κεντρική Ευρώπη συνέβη ο Τριακονταετής Πόλεμος (1618-1648), όπου ξεκίνησε ως θρησκευτικός πόλεμος ανάμεσα σε καθολικά και προτεσταντικά κράτη της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, αλλά

βαθμηδόν εξελίχθηκε σε γενικευμένη πολιτικο-στρατιωτική διαμάχη όλων των δυτικοευρωπαϊκών δυνάμεων. Το τέλος τους επήλθε με την Συνθήκη της Βεστφαλίας (1648).

**Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π.,
Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ.,
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου**

Το κίνημα της Μεταρρύθμισης και οι βασικές θεολογικές ιδέες του, μέσα από την οπτική της Ελληνικής Ευαγγελικής Εκκλησίας

«Το αναμορφωτικό εκείνο κίνημα είχε σαν σκοπό να μας επαναφέρει στην αρχική απλή χριστιανική διδασκαλία των αποστολικών

χρόνων. Οι βασικές αρχές της μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

1. Η απόλυτη αυθεντία της Αγίας Γραφής, και το ατομικό δικαίωμα καθενός Χριστιανού να έχει και να μελετά ατομικά τον Λόγο του Θεού στην μητρική του γλώσσα. 2. Η δικαίωση (σωτηρία) του αμαρτωλού δια της πίστεως στον Χριστό, τον μόνο μεσίτη μεταξύ Θεού και ανθρώπων.

3. Η ισότητα των πιστών και η συμμετοχή των μελών της εκκλησίας στην διοίκησή της. Παρά τους διωγμούς, την ιερά εξέταση, τα βασανιστήρια και την χρησιμοποίηση της πολιτικής εξουσίας, το φως νίκησε και η Ευαγγελική εκκλησία εδραιώθηκε στην υφήλιο με εκατοντάδες εκατομμύρια πιστών σε όλη

τη γη».

Κυριακάκης Μ., Η Αναμόρφωση
του 16ου αιώνα

Η πορεία του Προτεσταντισμού στην ιστορία

«Στην ιστορική του διαδρομή ο Προτεσταντισμός εμφανίστηκε ως μία Εκκλησία συνεχών μεταβολών... Οι οπαδοί του Λουθήρου διαμόρφωσαν την ονομαζόμενη “Λουθηρανική Εκκλησία”, που αριθμεί σήμερα αρκετά μέλη στη Γερμανία, τις Σκανδιναβικές χώρες και τις Η.Π.Α. Όταν εμφανίστηκε ο Καλβίνος, ο οποίος διαφοροποιήθηκε σε κάποια σημεία από τη διδασκαλία του Λουθήρου, δημιουργήθηκε

η “Εκκλησία των Καλβινιστών”, η οποία δραστηριοποιείται σήμερα σε Ελβετία, Ολλανδία και Βέλγιο. Αργότερα εμφανίστηκε η Αγγλικανική Εκκλησία (μία τάση ανάμεσα σε Λουθηρανούς και Ρωμαιοκαθολικούς), η οποία σήμερα συναντάται στην Αγγλία και στις Η.Π.Α. Τέλος, τον 19ο και 20ο αιώνα δημιουργήθηκαν πολλές «προτεσταντικές ομολογίες» (Πεντηκοστιανοί, Αντβεντιστές, Ευαγγελικοί, Βαπτιστές κ.ά.)».

Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π.,
Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ.,
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου

Δόγμα και Λατρεία Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών

	Ρωμαιο- καθολικοί	Λουθη- ρανοί	
Δόγμα	Η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα της πίστης και των καλών πράξεων	Η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα μόνο της πίστης	

**Προτεστάντες
Καλβινιστές**

Αγγλικανοί

Η σωτηρία της
ψυχής είναι
αποτέλεσμα
της πίστης και
του απόλυτου
προορισμού
(δηλ. ο Θεός
προκαθορίζει
την τύχη των
ανθρώπων)

Η σωτηρία της
ψυχής είναι
αποτέλεσμα
μόνο της πί-
στης

Δόγμα και Λατρεία Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών

Δόγμα	Ρωμαιο-καθολικοί	Λουθη-ρανοί	
Λατρεία	7 μυστήρια	2 μυστήρια:	
	Λατρεία της Θεοτόκου και των Αγίων	Άρνηση της των Αγίων	
	Υπακοή στον πάπα	Δεν πάπα	
	Λειτουργία	Ανάγνωση	

**Προτεστάντες
Καλβινιστές**

Αγγλικανοί

βάπτισμα και θεία κοινωνία

λατρείας της Θεοτόκου και

αναγνωρίζεται η δικαιοδοσία του

της Βίβλου, άσματα και κηρύγματα

Δόγμα και Λατρεία Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών

Δόγμα	Ρωμαιο-καθολικοί	Λουθηρανοί	
Λατρεία	Τελετές πομπώδεις	Τελετές πολύ απλές	
	Επίσκοποι και καρδινάλιοι	Επίσκοποι, όχι καρδινάλιοι	
	Απαγορεύεται ο γάμος των κληρικών	Επιτρέπεται	

	Προτεστάντες Καλβινιστές	Αγγλικανοί
	Τελετές πολύ απλές	Τελετές πομπώ- δεις
	Ούτε επίσκο- ποι, ούτε καρδι- νάλιοι	Επίσκοποι, όχι καρδινάλιοι

ο γάμος των κληρικών

**Πηγή: Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ.,
Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Β'
Γυμνασίου**

Οι πιο γνωστές Προτεσταντικές Ομολογίες και κινήματα

Λουθηρανισμός, Καλβινισμός, Μεθοδισμός, Μεταρρυθμισμένες ή Αναμορφωμένες Εκκλησίες, Αγιαστικό κίνημα, Πεντηκοστιανισμός, Πρεσβυτεριανισμός, Κουακέροι, Αρμινιανιστές, Ευαγγελικαλικοί, Νεοπροτεσταντικά κινήματα.

iv. Αγγλικανική εκκλησία

Η γένεση της Αγγλικανικής Εκκλησίας

Αγγλικανικός ναός Αγ. Παύλου στην Αθήνα

«Στην Αγγλία η τάση για ανεξαρτητοποίηση από την παπική επιρροή χρονολογείται από τότε που ο Ιωάννης Ουίκλιφ (1320-1384) χαρακτηρίστηκε ως αιρετικός, και ενδυναμώθηκε με την επίδραση του

χριστιανικού ανθρωπισμού. Μια διαμάχη του βασιλιά Ερρίκου του Η' (1534-1547) με τον πάπα για προσωπικούς λόγους στάθηκε η αφορμή για την οριστική ρήξη της εκκλησίας της Αγγλίας με τη Ρώμη (1534) και η αφετηρία της αγγλικανικής μεταρρύθμισης που είχε χαρακτήρα θρησκευτικό, πνευματικό και πολιτικό. Η μεταρρύθμιση αυτή δεν αποτελούσε ιδιαίτερο δόγμα, αλλά συνδύασε στοιχεία του Λουθηρανισμού και του Καλβινισμού. Αργότερα, στα χρόνια των διαδόχων του Ερρίκου, εδραιώθηκε η Αγγλικανική Εκκλησία, η οποία ήταν η μόνη που αναγνωριζόταν από το κράτος».

Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ.,
Μπαρούτας Κ., Ιστορία του
μεσαιωνικού και του ύστερου κόσμου

Δραστηριότητες

- 1. Στην ομάδα σας ετοιμάστε μια ψηφιακή παρουσίαση με θέμα τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της Ορθοδοξίας και παρουσιάστε την στην τάξη.**
- 2. Στην ομάδα σας σχεδιάστε έναν εννοιολογικό χάρτη με θέμα «Η Καθολική Εκκλησία σήμερα».**
- 3. Σημειώστε σε μια χρονογραμμή τα κύρια γεγονότα που οδήγησαν στην επικράτηση της Μεταρρύθμισης.**
- 4. Εργαζόμενοι πρώτα ατομικά και έπειτα ατομικά, εντοπίστε τις κύριες θεολογικές διαφορές μεταξύ των Προτεσταντών και των υπόλοιπων χριστιανών.**

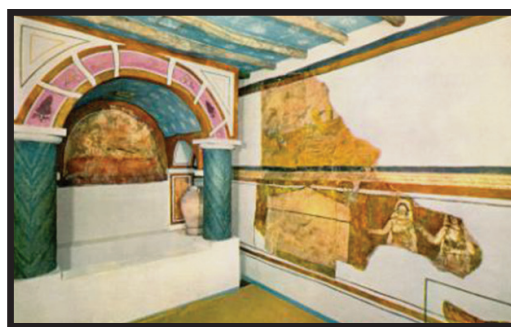
5. Ας υποθέσουμε ότι μετέχετε, κατά ομάδες, σε μια συνάντηση αλληλογνωριμίας μεταξύ εκπροσώπων διαφορετικών χριστιανικών παραδόσεων. Κάθε ομάδα να ετοιμάσει μια σύντομη παρουσίαση της παράδοσης που εκπροσωπεί. Ετοιμάστε ένα κατάλογο θεμάτων που θα θέλατε να συζητήσετε με την ευκαιρία της συνάντησης.

II

«Εν εκκλησiais ευλογείτε τον Θεόν»: Λατρεία και τέχνη στην Ανατολή και στη Δύση

i. Αρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική, βιτρό, μουσική

Η χριστιανική αρχιτεκτονική

Βαπτιστήριο χριστιανικής οικίας στη Δούρα Ευρωπό, αρχές 3ου αι.

Αρχικά οι χριστιανοί τελούσαν τη λατρεία τους σε ιδιωτικές κατοικίες πιστών. Όταν αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός τους συγκεντρώνονταν σε μεγαλύτερες αίθουσες, τον ευκτήριο οίκο ή κυριακό (οίκος αφιερωμένος στον Κύριο). Στη διάρκεια των διωγμών φαίνεται ότι τελούσαν περιοδικά τη Θ. Ευχαριστία και στις κατακόμβες.

Κατακόμβη Αγίας Πρίσκιλλας, Ρώμη

Μετά το τέλος των διωγμών (4ος αιώνας) κατασκεύασαν μεγαλόπρεπους ναούς στον τύπο της βασιλικής. Την ίδια περίοδο έκτισαν και μικρούς στρογγυλούς ναούς με θόλο ή τρούλο. Από τον 6ο αιώνα οι βυζαντινοί άρχισαν να συνδυάζουν τεχνοτροπίες και να καινοτομούν αρχιτεκτονικά. Αποτέλεσμα ήταν η επινόηση ενός νέου τύπου ναού, της βασιλικής με θόλο – τρούλο.

Σημαντική αλλαγή στα αρχιτεκτονικά δεδομένα έφερε η κατασκευή του ναού της Αγίας του Θεού Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Η σημαντικότερη καινοτομία του ήταν τα τέσσερα σφαιρικά τρίγωνα τα οποία συναντώνται στην οροφή σχηματίζοντας μία στεφάνη, στην

οποία στηρίζεται ο τρούλος. Επιπλέον, προστέθηκε στο ανατολικό άκρο μία κόγχη (ιερό βήμα), ενώ στο δυτικό ο νάρθηκας ή πρόναος. Από τον 9ο αιώνα εμφανίστηκε ένας νέος τύπος, ο εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλο, που επικράτησε μέχρι και τον 13ο αιώνα. Από την περίοδο αυτή στον ναό αποδόθηκαν και έντονα συμβολικά στοιχεία. Το μέγεθος των ναών και ο εικονογραφικός πλούτος μεταβάλλονταν ανάλογα με την οικονομική και πολιτική κατάσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Κατά την περίοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας, εξαιτίας των δύσκολων πολιτικών και θρησκευτικών συνθηκών, κτίστηκαν μικρότεροι ναοί. Στα νεώτερα χρόνια,

μετά τη συγκρότηση εθνικών κρα-
τών στη Βαλκανική χερσόνησο και
ευρύτερα, κατασκευάστηκαν νέοι
μεγάλοι ναοί. Σήμερα οι ναοί χτίζο-
νται με πρότυπο κυρίως τους διά-
φορους βυζαντινούς τύπους.

**Η Βασιλική του Αγίου Δημητρίου,
Θεσσαλονίκη, 5ος αι.**

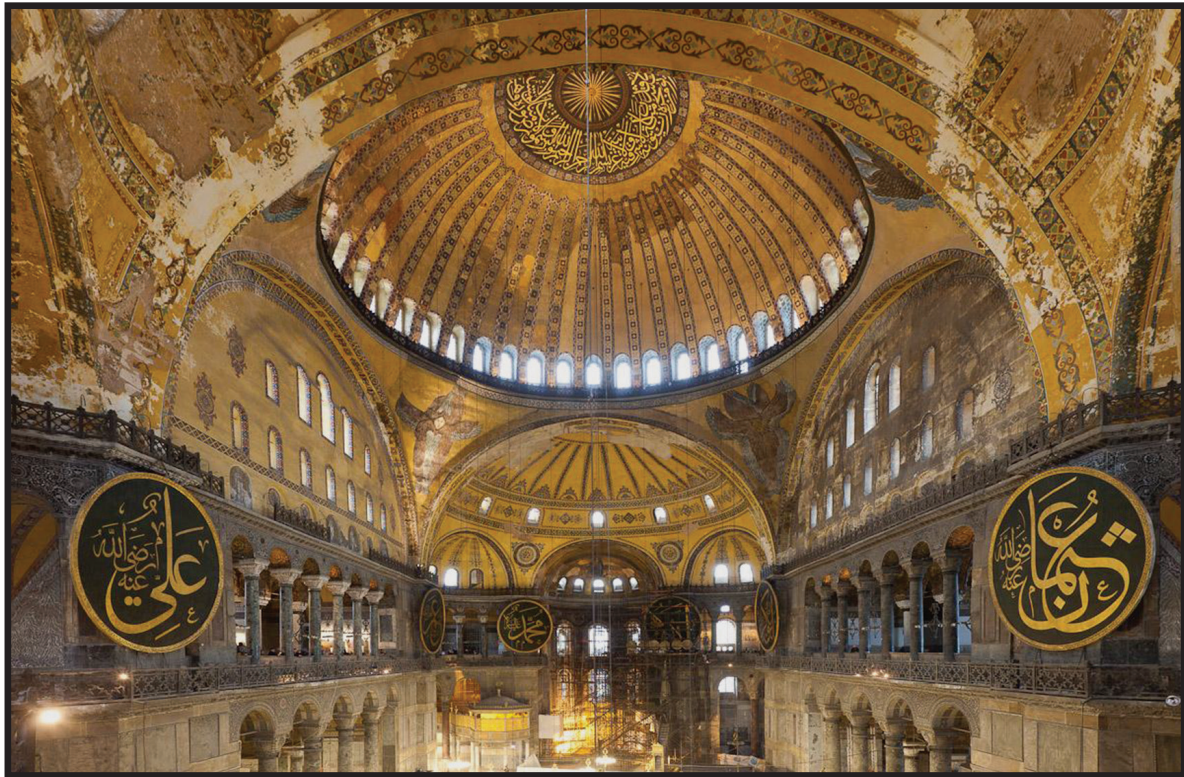

Ροτόντα, Θεσσαλονίκη, 4ος αι.

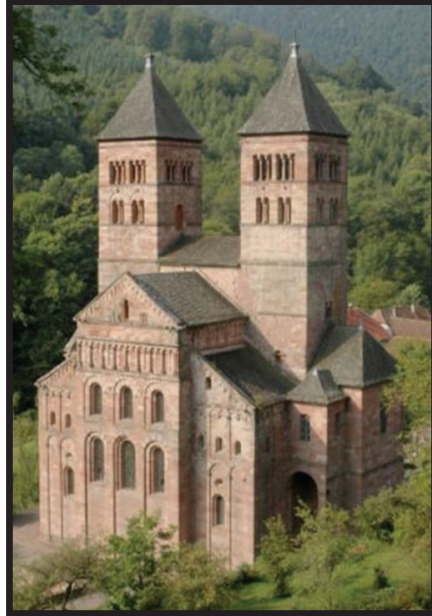

**Μονή Οσίου Λουκά Βοιωτίας, 11ος
αι.**

Ο ναός της Αγίας Σοφίας, Κωνσταντινούπολη, 6ος αι.

Αβαείο Μούρμπαχ, ναός ρομανικού τύπου, 12ος αι.

Η Παναγία των Παρισίων, ναός γοτθικού τύπου, Παρίσι, 13ος αι.

Ο ναός του Αγίου Πέτρου, αναγεννησιακός τύπος, Ρώμη, 16ος αι.

Στη Δύση, από τον 11ο αιώνα, αποκρυσταλλώθηκαν δύο νέοι τύποι ναών: ο ρομανικός και ο γοτθικός. Ο ρομανικός πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία, έχοντας ως χαρακτηριστικό του τις πολλές στρογγυλές αψίδες. Ο γοτθικός δημιουργήθηκε στην ίδια χώρα εκατό χρόνια αργότερα, έχοντας ως χαρακτηριστικό του τις πολλές αιχμηρές αψίδες, τα μεγάλα παράθυρα

με υαλογραφήματα (βιτρό) και τον πολύ ψηλό αιχμηρό θόλο. Κατά τον 15ο αιώνα, με τη σταδιακή επικράτηση της Αναγέννησης, αναβίωσαν στοιχεία και ρυθμοί της κλασικής και ελληνορωμαϊκής αρχιτεκτονικής παράδοσης, ενώ το ύφος βασίστηκε στη λογική. Τον 17ο αιώνα με αφετηρία την Ιταλία, θα επικρατήσουν τα στοιχεία μπαρόκ με κύρια χαρακτηριστικά την εκφραστική ελευθερία και την επιτηδευμένη διακόσμηση, ενώ υπερτονίστηκε το δραματικό ύφος προκειμένου να προκληθεί η συναισθηματική συμμετοχή των πιστών στα τελούμενα εντός του ναού. Τον 18ο αιώνα - αρχές 19ου αιώνα κτίστηκαν ναοί επηρεασμένοι από το πνεύμα του νεοκλασικισμού. Τον 20ό αιώνα κατασκευάστηκαν νέοι σύμφωνα με

το ρεύμα του μοντερνισμού, ενώ σήμερα οι αρχιτέκτονες δοκιμάζουν και πειραματίζονται με νέες τεχνικές και υλικά σε μια προσπάθεια να ενσωματώσουν τον αστικό και μεταμοντέρνο τρόπο ζωής και τις σύγχρονες ανάγκες και ανησυχίες των χριστιανών της Δύσης.

Η χριστιανική ζωγραφική, γλυπτική, υαλογραφία (βιτρό)

Οι χριστιανοί από τους πρώτους αιώνες χρησιμοποίησαν τις εικαστικές τέχνες για να εκφράσουν την πίστη τους. Στην Ανατολή η χριστιανική ζωγραφική εκκινώντας από την ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση διαμορφώθηκε σταδιακά γνωρίζοντας την αποκορύφωσή

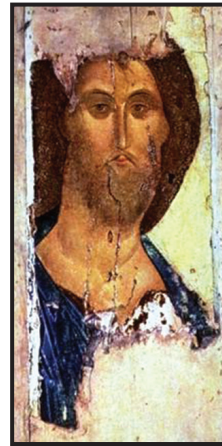
της από τον 10ο έως τον 14ο αιώνα. Έκτοτε καθιερώθηκε μια συγκεκριμένη τεχνοτροπία που παραμένει ζωντανή μέχρι σήμερα.

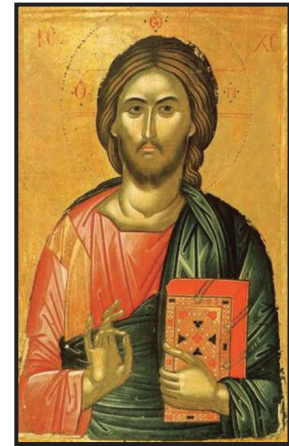
1

2

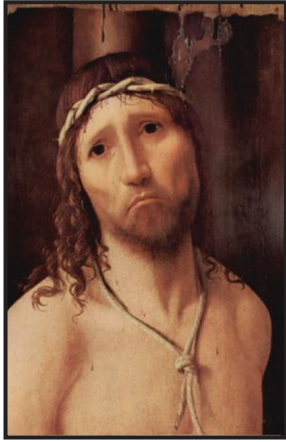

3

4

1. Ιησούς Χριστός, εγκουστική εικόνα, Σινά, 6ος αι.
2. Ιησούς Χριστός, ψηφιδωτό, Αγία Σοφία Κων/λης, 13ος αι.
3. Ιησούς Χριστός, Α. Ρουμπλιόφ, ρώσικη εικόνα, 15ος αι.
4. Ιησούς Χριστός, Θεοφάνης ο Κρης, 16ος αι.

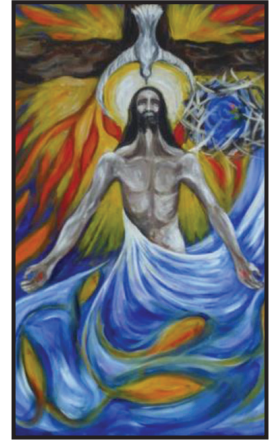
5

6

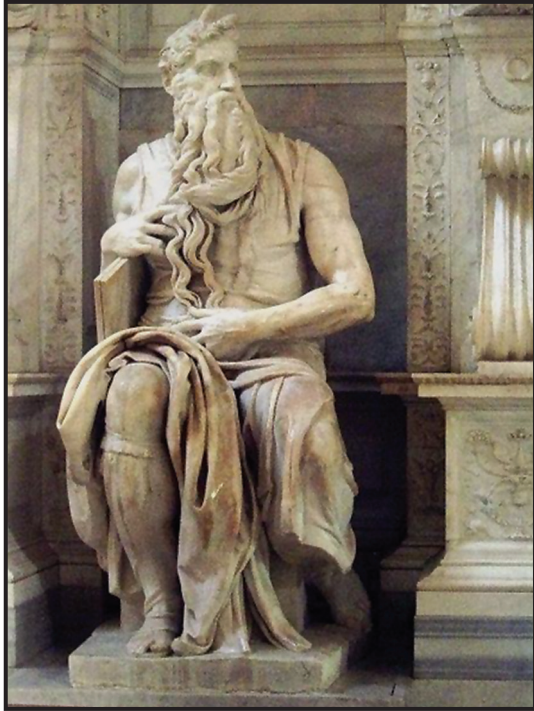

7

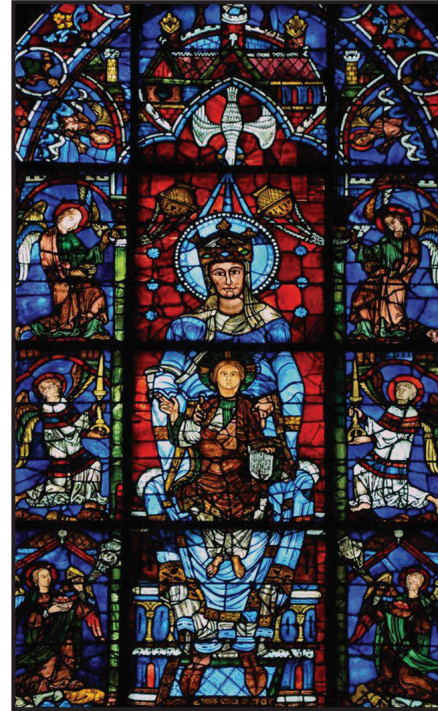

8

- 5.** Ο Χριστός στη στήλη, Αντονέλλο ντα Μεσίνα, 15ος αι.
- 6.** Χριστός Σωτήρας, Δ. Θεοτοκόπουλος, 1600
- 7.** Ο Χριστός δείχνει την πληγή, Καραβάτζιο, 17ος αι.
- 8.** Βάπτιση του Χριστού, σύγχρονη τέχνη, St. Edmunds, Tyseley

9

10

**9. Μωυσής, Μιχαήλ Άγγελος,
Ρώμη, 1515**

**10. Βιτρό στην Παναγία της Σαρτρ
στη Γαλλία**

Στη Δύση η ζωγραφική ακολούθησε διαφορετικό δρόμο, κυρίως από την εποχή της Αναγέννησης και εξής, και συνδέθηκε με τις ανησυχίες των καλλιτεχνών και τα νέα

72 / 19 - 20

ρεύματα κάθε εποχής. Η εξέλιξη αυτή συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Στον ίδιο γεωγραφικό χώρο πέρα από τη ζωγραφική αναπτύχθηκε και η γλυπτική, ως μορφή θρησκευτικής τέχνης, ενώ από τον 12ο αιώνα και εξής χρησιμοποιήθηκε και η τεχνική της υαλογραφίας (βιτρό), τέχνες που γνώρισαν την ίδια εξέλιξη με τη δυτική ζωγραφική.

Η χριστιανική μουσική

Κοινό χαρακτηριστικό όλων των χριστιανών είναι η χρήση ύμνων στη λατρεία τους. Οι ύμνοι σε όλες τις Χριστιανικές Εκκλησίες εκτελούνται με την ανθρώπινη φωνή. Στην Ανατολή η εκκλησιαστική υμνωδία

(ποίηση και μέλος) διαμορφώθηκε κατά τους οκτώ πρώτους χριστιανικούς αιώνες, σε συνέχεια της αρχαίας ελληνικής παράδοσης. Από τότε μέχρι σήμερα επικρατεί η μονοφωνική ψαλμωδία.

Χειρόγραφο βυζαντινής μουσικής γραφής

Στη Δύση από τον 9ο αιώνα η μονοφωνική αντικαταστάθηκε από την πολυφωνική μουσική και συνδυάστηκε και με τη συνοδεία του

εκκλησιαστικού οργάνου και από τον 17ο αιώνα κι άλλων μουσικών οργάνων. Στη Δύση κυριάρχησε από τον 4ο αιώνα μέχρι τον 6ο αιώνα το λεγόμενο Αμβροσιανό μέλος (μονοφωνικό, στηριγμένο στην εκκλησιαστική μουσική της Ορθόδοξης Ανατολής), ενώ από τον 6ο μέχρι τον 9ο αιώνα το λεγόμενο γρηγοριανό μέλος (μονοφωνικό, στηριγμένο στο Αμβροσιανό μέλος, νέος καθορισμός ύμνων με συνολική ισχύ για όλη τη Δυτική Εκκλησία). Στα χρόνια της Μεταρρύθμισης ο Μαρτίνος Λούθηρος διαμόρφωσε ένα δικό του τρόπο ψαλμωδίας που επικράτησε στις Προτεσταντικές Εκκλησίες. Στην Καθολική Εκκλησία επικράτησε ο τύπος της Missa (Λειτουργία) και

μέχρι τη Β' Βατικανή Σύνοδο ψαλλόταν υποχρεωτικά στα Λατινικά. Από τη Σύνοδο και μετά υπήρξε ελευθερία στην επιλογή της μουσικής και των ύμνων.

Η Κυριακάτικη Λειτουργία

Η Κυριακή είναι αφιερωμένη στον Κύριο Ιησού Χριστό από όλους τους χριστιανούς. Σε αυτή, από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, τελούνταν η Θ. Ευχαριστία, που αποτελούσε το κέντρο της λατρευτικής ζωής των πιστών. Σταδιακά αναπτύχθηκαν συγκεκριμένοι τελεουργικοί τύποι.

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία κάθε Κυριακή τελείται η Θ. Λειτουργία

του Ιωάννη του Χρυσοστόμου, με εξαίρεση πέντε Κυριακές της Μ. Τεσσαρακοστής και άλλες πέντε ημέρες, όπου τελείται η Θ. Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου. Αποτελείται από δύο μέρη: τη Λειτουργία των Κατηχουμένων και τη Λειτουργία των Πιστών, στην οποία δεσπόζει το μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας.

Στην Καθολική Εκκλησία τελείται κάθε Κυριακή η Λειτουργία (λατ.: Missa). Ενώ μέχρι τον 16ο αιώνα υπήρχαν διάφορα τυπικά, μετά την Σύνοδο του Τριδέντου καθιερώθηκε η τέλεση ενός και μόνου τύπου, πάντα στα λατινικά. Το τυπικό αυτό άλλαξε μετά τη Β' Βατικανή Σύνοδο, οπότε και επιτράπηκε μια ελευθερία στην επιλογή ύμνων. Εξακολουθεί πάντως η Λειτουργία

σήμερα να χωρίζεται σε δύο μέρη: την Ακολουθία του Λόγου και την Ακολουθία της Ευχαριστίας.

Στον Προτεσταντισμό κάθε Κυριακή τελείται Λειτουργία. Η μεγάλη διαφορά με την Ορθόδοξη και την Καθολική Εκκλησία είναι ότι σε πολλές Προτεσταντικές Ομολογίες δεν τελείται η Ευχαριστία, αλλά πραγματοποιείται μόνο το «Μυστήριο του λόγου», στο οποίο κυρίαρχη θέση έχει η ανάγνωση και ερμηνεία της Βίβλου. Η Ευχαριστία συνήθως λαμβάνει χώρα μία φορά τον μήνα. Τα τελευταία χρόνια λόγω του διαχριστιανικού διαλόγου πολλές Προτεσταντικές Εκκλησίες έχουν υιοθετήσει μια νέα αντίληψη για την Ευχαριστία και την τελούν κάθε Κυριακή.

iii. Λατρευτική παράδοση (Βάπτισμα, Χρίσμα, Ευχαριστία)

Το Βάπτισμα

Το Βάπτισμα είναι για τους Χριστιανούς το μυστήριο ή η τελετή με την οποία ο άνθρωπος εισέρχεται στη Χριστιανική Εκκλησία. Από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες το Βάπτισμα καθιερώθηκε να τελείται με τη χρήση νερού και στο όνομα του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία για το μυστήριο του βαπτίσματος τηρεί την παράδοση της τριπλής κατάδυσης στο νερό, ενώ ταυτόχρονα

πραγματοποιεί και το μυστήριο του Χρίσματος, με το οποίο ο πιστός δέχεται τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος. Στην Ανατολή ο νηπιοβαπτισμός φαίνεται πως καθιερώθηκε από τον 8ο περίπου αιώνα.

Βάπτισμα Ορθοδόξων στη Μαδαγασκάρη

Στην Καθολική Εκκλησία σήμερα το μυστήριο του βαπτίσματος τελείται με την επίχυση νερού στο κεφάλι του βαπτιζομένου, ανεξάρτητα από την ηλικία του. Το μυστήριο του Χρίσματος χορηγείται στα παιδιά από το 7ο ή 8ο έτος της ζωής τους, ακόμη κι αν έχουν βα-

Ππιστεί ως νήπια και τελείται πάντα από επίσκοπο.

Στις Προτεσταντικές Εκκλησίες η τελετή του βαπτίσματος τελείται με κατάδυση στο νερό. Το Χρίσμα δε θεωρείται μυστήριο με την έννοια που του αποδίδουν οι Ορθόδοξοι και οι Καθολικοί και έχει περισσότερο τη σημασία μιας τελετής επιβεβαίωσης του βαπτίσματος μέσα από μία δημόσια ομολογία της πίστης.

Η Θεία Ευχαριστία

Η Θ. Ευχαριστία τελείται σχεδόν από όλους τους Χριστιανούς, αλλά έχει τεράστια σημασία και βαρύτητα για τους Ορθόδοξους και τους Καθολικούς σε αντίθεση με τους

Προτεστάντες που διατηρούν μια διαφορετική κατανόηση.

Για τους Ορθοδόξους αποτελεί την καρδιά του Σώματος της Εκκλησίας και πρόγευση και βίωση των Εσχάτων, της Βασιλείας του Θεού. Με τη συμμετοχή τους στο μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας ενώνονται με τον Κύριο Ιησού Χριστό, καθώς και μεταξύ τους με ενότητα που σφυρηλατείται από την ειρήνη και την αγάπη. Ενωμένοι με όλους τους πιστούς με τον σύνδεσμο της ειρήνης και της αγάπης, ξαναγυρίζουν στον κόσμο, για να μαρτυρήσουν σε όλους τους ανθρώπους τον Χριστό. Επιπλέον, αποτελεί και τον βαθύτερο πυρήνα της συνοδικής λειτουργίας του εκκλησιαστικού σώματος και την αυθεντική βεβαίωση της Ορθοδοξίας της πίστης

της Εκκλησίας, Στο μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας συμμετέχει ο πιστός που έχει βαπτιστεί, ακόμη κι αν είναι νήπιο.

«Η μετοχή εις την θείαν Ευχαριστίαν είναι πηγή αποστολικού ζήλου προς ευαγγελισμόν του κόσμου. Μετέχοντες της θείας Ευχαριστίας και προσευχόμενοι εν τη ιερᾷ Συνάξει υπέρ της Οικουμένης, καλούμεθα νά συνεχίσωμεν την «λειτουργίαν μετά την Λειτουργίαν» και να δίδωμεν την μαρτυρίαν περί της αληθείας της πίστεως ημών ενώπιον Θεού και ανθρώπων, μοιραζόμενοι τας δωρεάς του Θεού μεθ' ολοκλήρου της ανθρωπότητας. [...] Ο Χριστός ως «ο Αμνός του Θεού» (Ιωάν. 1, 29) και ως «Άρτος Ζωής» (Ιωάν. 6, 48) προσφέρεται εις ημάς

ως η αιωνία Αγάπη, ενώνων ημάς με τον Θεόν και προς αλλήλους. Μας διδάσκει να διανέμωμεν τα δώρα του Θεού και να προσφέρωμεν τον εαυτόν μας προς πάντας με χριστοειδή τρόπον».

Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

«Κάθε τοπική Εκκλησία, προσφέρουσα την θεία Ευχαριστία, είναι η εν τόπω παρουσία και φανέρωση της Μιάς, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας».

Μήνυμα Της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

* * *

Μετά τη Β' Σύνοδο του Βατικανού, η Καθολική Εκκλησία επανερμήνευσε δυναμικά και ανανέωσε τη θεολογία της για τη Θ. Ευχαριστία. Θέσεις της Καθολικής Εκκλησίας για τη Θεία Ευχαριστία:

«Η Θεία Ευχαριστία είναι το κατ'εξοχήν μυστήριο ενότητας-κοινωνίας όλων των βαπτισμένων. Από την Θεία Ευχαριστία γεννιέται η Εκκλησία ως κοινωνία προσώπων. Σ' αυτό το ιερό Μυστήριο έχουμε τη βαθιά εμπειρία ότι δεν ζούμε ως μεμονωμένα άτομα την πίστη μας, αλλά ως μέλη ενός σώματος, το οποίο ταυτόχρονα είναι Σώμα Χριστού και Εκκλησία. [...]

Με την Ευχαριστία πραγματοποιείται η προοδευτική μας θέωση. Ο Κύριος Ιησούς Χριστός [...] έγινε άνθρωπος και ο άνθρωπος θεοποιήθηκε. Κι αυτό διότι ενώ λαβαίνουμε τη Θεία Ευχαριστία σ' ένα ανθρώπινο σώμα, στην ψυχή λαβαίνουμε τον ίδιο το Θεό. Είναι βέβαιο ότι στο μυστήριο αυτό επιτελείται η γαμήλια ένωση της Εκκλησίας με το Χριστό. Όντως, ο πιστός, που λαβαίνει το Σώμα του Κυρίου, μετατρέπεται πραγματικά αυτός ο ίδιος στο Σώμα του Χριστού».

Εγκύκλιος Επιστολή της Συνόδου της Ιεραρχίας Ελλάδος, Το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, 2004

* * *

86 / 22 - 23

Οι Προτεσταντικές Εκκλησίες δεν έχουν όλες μια κοινή κατανόηση της Θ. Ευχαριστίας. Οι περισσότερες την κατανοούν σαν μια τελετή ανάμνησης του Τελευταίου Δείπνου του Ιησού Χριστού με τους μαθητές του.

«Άρθρον 22ον, Περί των τελετών: [...] Το Κυριακόν Δείπνον ή η Ευχαριστία είναι η τελετή της κοινωνίας μετά του Χριστού και μετά του λαού Αυτού, εν η δίδεται και λαμβάνεται ο άρτος και ο οίνος προς ευγνώμονα ανάμνησιν Εκείνου και της επί του Σταυρού θυσίας Αυτού. Πάντες δε οι εν πίστει λαμβάνοντες ταύτα πνευματικώς μετέχουσι του σώματος και του αίματος του Κυρίου Ιησού Χριστού προς παρηγορίαν, τροφήν και αύξησιν

αυτών εν τη χάριτι. Πάντες οι ποιήσαντες δημοσία ειλικρινή ομολογίαν πίστεως εις τον Κύριον Ιησούν Χριστόν και ασκούντες υποταγήν εις τον νόμον Αυτού, μετά προηγουμένην αυτεξέτασιν δικαιούνται να προσέλθωσιν εις το Κυριακόν Δείπνον [...]».

**Ομολογία Πίστεως της Ελληνικής
Ευαγγελικής Εκκλησίας**

Δραστηριότητες

Δουλέψτε ατομικά ή/και σε ομάδες:

1. Ετοιμάστε μια ψηφιακή παρουσίαση με θέμα «χριστιανικές κατακόμβες».

2. Δημιουργήστε ένα εννοιολογικό χάρτη με θέμα τους κύριους τύπους της χριστιανικής ναοδομίας κατά την πρώτη χιλιετία, δίνοντας έμφαση στις διαφορές τους.

3. Δοκιμάστε μια εικονική περιήγηση στον ναό της Αγίας Σοφίας της Κωνσταντινούπολης, με διαδικτυακή εφαρμογή τρισδιάστατης απεικόνισης. Πριν ξεκινήσετε, συζητήστε στην ομάδα ποια στοιχεία θα μελετήσετε περισσότερο.

4. Επιλέξτε ένα ναό της βυζαντινής περιόδου και παρουσιάστε τα χαρακτηριστικά του στους συμμαθητές σας.

5. Δημιουργήστε ένα πόστερ με

φωτογραφίες ναών δυτικής τέχνης και βάλτε κατάλληλες λεζάντες, οι οποίες να κατατοπίζουν τον θεατή σχετικά με την εξέλιξή της.

6. Βρείτε εικόνες με το ίδιο θέμα χριστιανικής εικονογραφίας (π.χ. Ευαγγελισμός), από διαφορετικές εποχές και τεχνοτροπίες. Προσπαθήστε να βάλετε τις εικόνες σε μια χρονογραμμή με βάση τα χαρακτηριστικά τους.

7. Ακούστε ύμνους, από το διαδίκτυο, από διαφορετικές χριστιανικές παραδόσεις.

8. Καταγράψτε κάποια βασική διαφορά στην τέλεση του Βαπτίσματος ή της Θ. Ευχαριστίας, σε

διαφορετικές χριστιανικές παραδόσεις, μέσα από διαδικτυακά βίντεο (τα οποία θα σας προτείνει ο/η εκπαιδευτικός της τάξης).

III

«Υμείς εστέ το άλας της γης» (Μτ 5, 13): Ιεραποστολή και Διακονία

i. Διακονία: Οι πολλές όψεις της σε όλον τον κόσμο

«Αείποτε η εκκλησιαστική φιλανθρωπία δεν περιωρίζετο απλώς εις την περιστασιακήν αγαθοεργίαν

προς τον ενδεή και τον πάσχοντα, αλλά απέβλεπε και εις την απάλειψιν των αιτίων, τα οποία δημιουργούν τα κοινωνικά προβλήματα. Το «έργο διακονίας» της Εκκλησίας (Εφεσ. 4, 12) αναγνωρίζεται υπό πάντων».

**Εγκύκλιος της Αγίας και
Μεγάλης Συνόδου της
Ορθοδόξου Εκκλησίας,
Κρήτη, 2016**

«Η Ορθόδοξος Εκκλησία, επιτελούσα την σωτήριον αυτής αποστολήν εν τω κόσμω, μεριμνά εμπράκτως δια πάντας τους ανθρώπους χρήζοντας βοήθειας, τους πεινώνοντας, τους απόρους, τους ασθενείς, τους αναπήρους, τους

υπερήλικας, τους διωκομένους, τους αιχμαλώτους, τους φυλακισμένους, τους αστέγους, τα ορφανά, τα θύματα των καταστροφών και των πολεμικών συγκρούσεων, της εμπορίας ανθρώπων και των σύγχρονων μορφών δουλείας. Αι καταβαλλόμενοι υπό της Ορθοδόξου Εκκλησίας προσπάθειαι διά την καταπολέμησιν της ενδείας και της κοινωνικής αδικίας αποτελούν έκφρασιν της πίστεως αυτής και διακονίαν Αυτού του Κυρίου, ο οποίος εταύτισεν Εαυτόν προς πάντα άνθρωπον [...]».

Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, Η αποστολή της Ορθοδόξου Εκκλησίας στον σύγχρονον κόσμον, Κρήτη, 2016

«Η Ιεροσύνη δεν είναι αξίωμα και εξουσία με την κοσμική σημασία, αλλά με την πνευματική. Σκοπός της είναι η διακονία του λαού. Κάθε λειτούργημα στην Εκκλησία είναι διακονία».

**Γκότσης Χ., Μεταλληνός π. Γ.,
Φίλιας Γ., Ορθόδοξη
Πίστη και Λατρεία**

ii. Ιεραποστολή: Από την προπαγάνδα στο άνοιγμα και στη μαρτυρία στα πέρατα του κόσμου: από την Αλάσκα στην Αφρική και από τη Λατινική Αμερική στη μακρινή Ανατολή

Με τον όρο Ιεραποστολή έχει καθιερωθεί η έννοια της αποστολής κηρύκων του χριστιανικού Ευαγγελίου με σκοπό τη διάδοση της διδασκαλίας του Χριστού και την ίδρυση νέων εκκλησιαστικών κοινοτήτων. Πρώτοι ιεραπόστολοι θεωρούνται οι ίδιοι οι μαθητές του Χριστού. Το έργο τους αυτό συνεχίζεται μέχρι και σήμερα από τους πιστούς και τις Εκκλησίες τους που διακονούν

σε όλο τον κόσμο. Στο διάβα της Ιστορίας εντατικό ιεραποστολικό έργο σε όλο τον κόσμο ανέλαβαν κυρίως η Καθολική Εκκλησία και οι Προτεστάντες. Η Ορθόδοξη Εκκλησία ιστορικά έχει να επιδείξει κυρίως το έργο των αδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου (9ος αιώνας) στους σλαβικούς λαούς, ενώ ενεργότερο ρόλο ανέλαβε μόλις τον 20ο αιώνα.

Ο άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος, φωτιστές των Σλάβων

«Η Ορθόδοξος Εκκλησία, πιστή εις την ομόφωνον ταύτην αποστολικήν παράδοσιν και μυστηριακήν εμπειρίαν, αποτελεί την αυθεντικήν συνέχειαν της μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας, ως αύτη ομολογείται εις το Σύμβολον της πίστεως και βεβαιούται διά της

διδασκαλίας των Πατέρων της Εκκλησίας. Ούτως, αισθάνεται μείζονα την ευθύνην αυτής όχι μόνον διά την αυθεντικήν βίωσιν της εμπειρίας αυτής υπό του εκκλησιαστικού σώματος, αλλά και διά την αξιόπιστον μαρτυρίαν της αληθείας προς πάντας τους ανθρώπους».

**Εγκύκλιος της Αγίας και
Μεγάλης Συνόδου της
Ορθοδόξου Εκκλησίας,
Κρήτη, 2016**

«Οι ορθόδοξοι πιστοί είναι και οφείλουν να είναι απόστολοι του Χριστού εν τω κόσμω. Η αποστολή αυτή πρέπει να εκπληρούται όχι επιθετικώς, αλλ' ελευθέρως, εν αγάπη και εν σεβασμῷ προς την πολιτιστικήν ταυτότητα ατόμων και

λαών. Εις την προσπάθειαν αυτήν οφείλουν να συμμετέχουν πάσαι αι Ορθόδοξοι Εκκλησΐαι με τον δέοντα σεβασμόν εις την κανονικὴν τάξιν».

**Εγκύκλιος της Αγίας και
Μεγάλης Συνόδου της
Ορθοδόξου Εκκλησΐας,
Κρήτη, 2016**

«Η Εκκλησΐα ασκώντας ιεραποστολικό έργο θέλει να δημιουργήσει πρόσωπα κι όχι οπαδούς. Οι οπαδοί είναι αμφιλεγόμενα πρόσωπα. [...] Στόχος της ιεραποστολής είναι να σχηματίσει εκκλησιαστικές κοινωνίες όχι σαν «πολιτείες του Θεού», αλλά σαν πολιτείες ελεύθερων προσώπων που η κοινωνικότητα τους δεν θα σταματάει στην ανταλλαγή και απόλαυση των

«αγαθών του πολιτισμού», «της ποιότητας ζωής», αλλά θα είναι αντανάκλαση της κοινωνικότητας των τριών Προσώπων της Αγίας Τριάδος. [...] Οι άνθρωποι, [...] δεν ζητούν συμπόνοια, αλλά «φιλανθρωπία», δηλαδή αγάπη για τον άνθρωπο. [...] Χρειάζεται ένας στόχος: Να φανερωθεί η αλήθεια του Θεού στον κόσμο όλο, μακριά από πιθανή σύνδεση της με ιδεολογίες, ευσεβισμούς, αφελείς δεισιδαιμονικές αντιλήψεις ή μια ξερή επιστημονικοφάνεια».

**Καριώτογλου Αλ.,
Ένας μονόδρομος καταργείται**

«Αυτός που στην πραγματικότητα κάνει την ιεραποστολή δεν είναι ο ιεραπόστολος. Είναι ο ίδιος ο Θεός. [...] Αυτό σημαίνει ότι η ιεραποστολή είναι βασικά έργο του Θεού, στο οποίο μας κάνει την τιμή να μας καλεί για συνεργούς».

Βουλγαράκης Η., Ποιος ασκεί το έργο της ιεραποστολής;

iii. Ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος: Ένα ζωντανό παράδειγμα διακονίας

«Αργότερα, θυμάμαι, στην Κέννα το 1988, στη Λαϊκίπια, σε 2.000 μ. υψόμετρο, κοντά στον Ισημερινό,

κάτω από την επιβλητική κορυφή του όρους Κένυα. Ανάμεσα στους νεοφώτιστους ήταν πολλοί και πολλές από τη φυλή Τουρκάνα, που μέχρι πρότινος ζούσαν σε πρωτόγονες συνθήκες. Είχα τη χαρά να λειτουργήσω μαζί τους στο Ολ Μαρράν, σε ένα παράπηγμα που άφηνε ελεύθερο τον βουνίσιο δυνατό αέρα και τη βροχή να ανακατεύονται με τις ψαλμωδίες. Βλέποντας τα ηλιοκαμένα πρόσωπα των νεοφωτίστων Αφρικανών να προσέρχονται εκστατικά στη Θεία Κοινωνία, ένοιωσα την ανάγκη να ομολογήσω: Εκ μέρους του λαού και της Εκκλησίας της χώρας μου, που την ίδρυσε ο Απόστολος Παύλος, θέλω

να σας ζητήσω συγγνώμη γιατί ήρθαμε τόσο αργά, με καθυστέρηση αιώνων».

**Συνέντευξη Αρχιεπισκόπου
Αλβανίας Αναστασίου,
εφημ. Καθημερινή, 18-1-2009.**

Δραστηριότητες

- 1. Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος διαπιστώνει ότι η Εκκλησία δεν περιορίζεται στην περιστασιακή αγαθοεργία αλλά και στην απάλειψη των αιτίων των κοινωνικών προβλημάτων. Ποια είναι η γνώμη σας για το ζήτημα αυτό;**
- 2. Συμφωνείτε ή διαφωνείτε ότι η Εκκλησία οφείλει να μεριμνά**

έμπρακτα «δια πάντας τους ανθρώπους...»; Τοποθετηθείτε σε μια γραμμή στον χώρο, από το θετικό μέχρι το αρνητικό, ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε.

3. Τα κείμενα που αναφέρονται στην Ιεραποστολή καταγράφουν θετικές αλλά και αρνητικές εκφάνσεις της. Σε δύο στήλες, σημειώστε πότε η Ιεραποστολή γίνεται σωστά και πότε λανθασμένα, σύμφωνα με τα κείμενα.

IV

«Υπέρ της των πάντων ενώσεως»: Το αίτημα της ενότητας

i. Η αρχιερατική προσευχή του Ιησού: «Ίνα πάντες έν ώσι» (Ιω. 17, 21)

«[...] ώστε να είναι όλοι ένα, όπως εσύ, Πατέρα, είσαι ενωμένος μ' εμένα κι εγώ μ' εσένα. Να είναι κι αυτοί ενωμένοι μ' εμάς, κι έτσι ο κόσμος να πιστέψει ότι μ' έστειλες εσύ».

Ιω. 17, 21

ii. Άρση αναθεμάτων Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών (1965)

**Η ιστορική συνάντηση του Οικου-
μενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα και
του Πάπα Παύλου στα Ιεροσόλυμα,
1964**

**«Μέχρι τη σύγκληση της Β' Βα-
τικανής Συνόδου στη Ρώμη (1962-
1965) δεν είχε σημειωθεί ούτε ένα
βήμα προσέγγισης Ορθοδόξων και
Ρωμαιοκαθολικών. Η Β' Βατικανή**

Σύνοδος, όμως, τόνισε την ανάγκη να εγκαινιασθεί ο διάλογος με την Ορθόδοξη Εκκλησία. Στο πλαίσιο αυτό, το 1964 συναντήθηκαν στα Ιεροσόλυμα ο Πάπας Παύλος ΣΤ' και ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηνάγορας Α'. Οι δύο πνευματικοί ηγέτες προσευχήθηκαν μαζί, ώστε η συνάντησή τους αυτή να αποτελέσει την αρχή για ουσιαστικό διάλογο μεταξύ των δύο Εκκλησιών. Αργότερα (1967 και 1968) αντάλλαξαν επισκέψεις σε Ρώμη και Κωνσταντινούπολη. Σε ένδειξη καλής θέλησης, οι δύο Εκκλησίες αποφάσισαν να άρουν (καταργήσουν) τα αναθέματα που είχαν επιβληθεί κατά το Σχίσμα του 1054 μ.Χ. το 1965».

**Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π.,
Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ.,
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου**

iii. Κοινή Διακήρυξη Καθολικών – Ορθοδόξων (2006)

«[...] - Η συνάντησή μας μακάρι να είναι σημείο και ενθάρρυνση όλων μας για να συμμεριζόμαστε τα ίδια αισθήματα και τις ίδιες διαθέσεις αδελφοσύνης, συνεργασίας και κοινωνίας μέσα από την αγάπη και την αλήθεια. Το Άγιο Πνεύμα είθε να μας οδηγήσει στην προετοιμασία της μεγάλης ημέρας της αποκατάστασης της πλήρους ενότητας, όταν και όπως το θελήσει ο Θεός. Τότε θα μπορέσουμε να ευφρανθούμε και να αγαλλιασθούμε αληθινά.

- Προτρέπουμε τους πιστούς μας να αναλάβουν ενεργό ρόλο στη διαδικασία αυτή μέσω της προσευχής και μέσω σημαντικών ενεργειών.

- Ως Ποιμένες δε μπορούμε να αγνοήσουμε την έξαρση της εκκοσμίκευσης, της σχετικοκρατίας ή και του μηδενισμού, ιδιαίτερα στον δυτικό κόσμο. Για το λόγο αυτό οφείλουμε να ενισχύσουμε την συνεργασία και την κοινή μαρτυρία μας προς πάντα τα έθνη.

- Αξιολογήσαμε θετικά την πορεία για τη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι πρωταγωνιστές της μεγάλης αυτής πρωτοβουλίας ασφαλώς θα λάβουν υπόψη όλα όσα άπτονται του ανθρώπινου προσώπου και των αναπαλλοτριωτων

δικαίων του, ιδιαίτερα την θρησκευτική ελευθερία, η οποία είναι απόδειξη και εγγύηση του σεβασμού κάθε άλλης ελευθερίας.

- Ρωμαιοκαθολικοί και Ορθόδοξοι καλούνται να αναλάβουν από κοινού δράση υπέρ του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάθε ανθρώπου που πλάστηκε κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν Θεού, όπως και υπέρ της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ανάπτυξης.

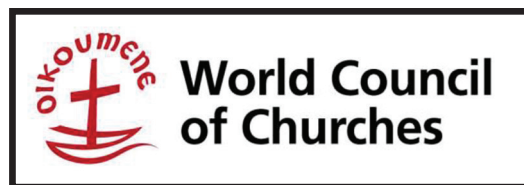
- Θέλουμε πρωτίστως να διακηρύξουμε ότι ο φόνος αθώων στο όνομα του Θεού είναι προσβολή προς Αυτόν και προς την ανθρωπινή αξιοπρέπεια. Οφείλουμε να δεσμευθούμε όλοι για μια ανανεωμένη διακονία του ανθρώπου και

για την προστασία της ανθρώπινης ζωής, κάθε ανθρώπινης ζωής.

- Σήμερα, μπροστά στους μεγάλους κινδύνους για το φυσικό περιβάλλον, θέλουμε να εκφράσουμε την αγωνία μας ως προς τις αρνητικές συνέπειες για την ανθρωπότητα και για όλη τη δημιουργία μιας άνευ ορίων οικονομικής και τεχνολογικής προόδου».

**Κοινή διακήρυξη Πατριάρχου
Βαρθολομαίου και Πάπα
Βενεδίκτου, Κωνσταντινούπολη,
30-11-2006**

iv. Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών

«Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών (Π.Σ.Ε.) είναι ένα συγκεκριμένο, διαχριστιανικό, σώμα αποτελούμενο από 345 Εκκλησίες - μέλη, προερχόμενες από 110 χώρες και εκπροσωπώντας σχεδόν 500 εκ. ανθρώπους, το οποίο ιδρύθηκε το 1948 στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας. Έκτοτε έχουν πραγματοποιηθεί 10 Γενικές Συνελεύσεις. Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες, εκτός της Εκκλησίας της Γεωργίας και της Βουλγαρίας που αποχώρησαν από το Συμβού-

λιο το 1997 και 1998 αντίστοιχα, συμμετέχουν πλήρως στο σύνολό τους, χωρίς ωστόσο ν' αποδέχονται την ισότητα των ομολογιών και χωρίς να επιδιώκουν την ενότητα μέσα από ένα σχήμα δογματικής διομολογιακής προσαρμογής. Η βάση της ενότητας είναι «η εν τοις μυστηρίοις τηρουμένης και βιουμένης εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία ενότητος της πίστεως», σύμφωνα με το επίσημο κείμενο.

Το Συμβούλιο δεν είναι και σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται να λειτουργεί ή να δρα ως υπέρ-Εκκλησία. Σκοπός του Συμβουλίου είναι να φέρνει τις Εκκλησίες - μέλη σε ζώσα επαφή και συνεχή θεολογικό διάλογο, καθώς οι ίδιες οι Εκκλησίες είναι αυτές που θα επιτύχουν

ή όχι εξ ιδίων πρωτοβουλιών την ενότητα, και όχι το Π.Σ.Ε. αυτό καθ' αυτό, το οποίο δεν έχει καμία αρμοδιότητα ούτε να επιβάλλει, ούτε να υποχρεώνει συμβατές συμφωνίες στις Εκκλησίες - μέλη και το οποίο σε τελική ανάλυση συγκροτείται από τις ίδιες τις Εκκλησίες. Όλα τα παραπάνω στοιχεία αποτελούν το λεγόμενο άρθρο - βάση του καταστατικού χάρτη λειτουργίας του Π.Σ.Ε.

Ειδικότερα η Οικουμενική Κίνηση λοιπόν με κυριότερους θεσμικούς φορείς το Π.Σ.Ε. και την Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (Κ.Ε.Κ.) εκφράζει την προσπάθεια υπέρβασης του χριστιανικού σχίσματος. Μία όμως αντικειμενική δυσκολία είναι ότι το

Συμβούλιο συγκροτείται από Εκκλησίες που διέπονται από διαφορετικές εκκλησιολογικές αρχές, κουλτούρες και παραδόσεις».

**π. Αυγουστίνου Μπαϊραχτάρη,
Σχέσεις της Ορθόδοξου
Εκκλησίας με το Παγκόσμιο
Συμβούλιο Εκκλησιών κατά
την προσυνοδική φάση**

ν. Θεολογικοί διάλογοι

«Η Εκκλησία μας ανταποκρινομένη στο χρέος να μαρτυρεί την αλήθεια και την αποστολική της πίστη, αποδίδει μεγάλη σημασία στον διάλογο κυρίως με τους ετεροδόξους Χριστιανούς. Με τον τρόπο αυτό και ο λοιπός χριστιανικός

κόσμος γνωρίζει ακριβέστερα τη γνησιότητα της Ορθοδόξου Παραδόσεως, την αξία της πατερικής διδασκαλίας, τη λειτουργική εμπειρία και την πίστη των Ορθοδόξων. Οι διάλογοι που διεξάγει η Ορθόδοξος Εκκλησία δεν σημαίνουν ποτέ συμβιβασμό σε ζητήματα πίστεως».

Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

11η Συνάντηση Διαλόγου μεταξύ Ορθοδόξων και Καθολικών, Πάφος, 2009

«Οι διμερείς θεολογικοί διάλογοι πού διεξάγει σήμερα η Εκκλησία μας είναι οι θεολογικοί διάλογοι: α) με τους Παλαιοκαθολικούς, β) με τους Μη-Χαλκηδόνιους, γ) με τους Ρωμαιοκαθολικούς, δ) με τους Αγγλικανούς, ε) με τους Λουθηρανούς και στ) με τους Μεταρρυθμισμένους. Από αυτούς οι σημαντικότεροι θεολογικοί διάλογοι πού ελκύουν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον των Ορθόδοξων, ευρισκόμενοι μάλιστα και στο διεθνές προσκήνιο του σύγχρονου θεολογικού και οικουμενικού προβληματισμού, είναι οι διμερείς θεολογικοί διάλογοι με τούς Παλαιοκαθολικούς, με τις Μη-Χαλκηδόνιες Εκκλησίες της Ανατολής και με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία».

Μαρτζέλος, Γ., Οι θεολογικοί διάλογοι σήμερα: το μήνυμα, η αξία και η προοπτική τους

«Το να συναντηθούμε, και να κοιτάξει ο ένας το πρόσωπο του άλλου, το να ανταλλάξουμε τον ασπασμό της ειρήνης, το να προσευχηθούμε ο ένας για τον άλλο, αποτελούν ουσιαστικές διαστάσεις της πορείας εκείνης προς την αποκατάσταση της πλήρους κοινωνίας προς την όποιαν τείνουμε. Όλα αυτά προηγούνται και συνοδεύουν σταθερά εκείνη την άλλη ουσιαστική διάσταση αυτής της πορείας που είναι ο θεολογικός διάλογος. Ένας αυθεντικός διάλογος είναι πάντα μεταξύ προσώπων με ένα όνομα, με μια όψη, με μια ιστορία, και όχι μόνο ανταλλαγή ιδεών».

**Πάπας Ρώμης Φραγκίσκος,
Ομιλία κατά τη Θεία Λειτουργία
στο Οικουμενικό Πατριαρχείο,
30 Νοεμβρίου 2014**

Δραστηριότητες

- 1. Διερευνήστε τι ακριβώς έγινε το 1054. Σκεφτείτε, πρώτα ατομικά και έπειτα ομαδικά, γιατί η άρση των αναθεμάτων του 1054 είναι σπουδαίο γεγονός, αν και δεν ακύρωσε το σχίσμα μεταξύ Ορθοδόξων και Καθολικών.**
- 2. Κάνοντας σύσκεψη της τάξης, προτείνετε ένα επιπλέον θέμα που κατά τη γνώμη σας θα μπορούσε να περιληφθεί στην κοινή Διακήρυξη Καθολικών και Ορθοδόξων του 2006. (Σημείωση: Το κείμενο που παρατίθεται είναι απόσπασμα)**
- 3. Εάν είχατε τη δυνατότητα να προτείνετε τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του Π.Σ.Ε.,**

συζητήστε στην ομάδα σας και προτείνετε μερικά άρθρα για τη σύσταση ενός θεμελιώδους κειμένου (π.χ. Καταστατικού Χάρτη), το οποίο θα μπορούσε να αναφέρεται στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του, τη διαδικασία εισόδου ενός μέλους, δικαιώματα και υποχρεώσεις των μελών κ.ά.

4. Στην ομάδα σας και με τη βοήθεια κυρίως των κειμένων της ενότητας, βρείτε όσα στοιχεία μπορείτε γύρω από τις βασικές διαστάσεις του ζητήματος των θεολογικών διαλόγων, ως εξής: Σκοποί, προϋποθέσεις, διαδικασίες, δυσκολίες, αποτελέσματα μέχρι σήμερα. Συζητήστε σχετικά με την αναγκαιότητά τους.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Σε αυτόν τον χώρο μπορείς να σημειώνεις χρήσιμες πληροφορίες για την ενότητα, όπως: τυχόν οδηγίες, βασικές έννοιες, πώς δούλεψες, τι να προσέξεις περισσότερο, κ.ά. Επίσης, μπορείς να προσθέσεις επιπλέον υλικό, κάποια εργασία ή άσκηση, ακόμη και εντυπώσεις.

Πηγές Υλικού

Εισαγωγική σημείωση

Οι πηγές του υλικού παρατίθενται κατά Θεματική Ενότητα και κατηγορία υλικού, με τη σειρά που τα παραθέματα έχουν καταχωριστεί. Εάν σε μια Θεματική Ενότητα υπάρχουν πολλαπλά παραθέματα από την ίδια πηγή, συνήθως γίνεται αναφορά σε αυτήν μόνο στο πρώτο παράθεμα. Στις περιπτώσεις που τα κείμενα είναι διαθέσιμα στο διαδίκτυο, παρατίθεται διαδικτυακός σύνδεσμος, για τη διευκόλυνση του εκπαιδευτικού. Όλες οι ιστοσελίδες, στις οποίες παραπέμπει ο παρών κατάλογος, ανακτήθηκαν στις 25/01/2017. Επιπρόσθετα:

- Τα βιβλικά παραθέματα προέρχονται από: Η Καινή Διαθήκη, Το πρωτότυπο κείμενο με μετάφραση στη δημοτική, μτφρ. Γαλίτης Γ., Βασιλειάδης Π., Καραβιδόπουλος Ι., Γαλάνης Ι. (φιλολογική επιμέλεια Κ. Χιωτέλλη), εκδ. Ελληνική Βιβλική Εταιρία, διαθέσιμη στο: <http://hellenicbiblesociety.gr/bible>, και Η Παλαιά Διαθήκη, Μετάφραση από το πρωτότυπο κείμενο, μτφρ. Β. Τσάκωνας, Μ. Κωνσταντίνου, εκδ. Ελληνική Βιβλική Εταιρία, διαθέσιμη στο: <http://hellenicbiblesociety.gr/bible>.
- Τα κείμενα-αποφάσεις της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου (Κρήτη, 2016) ανακτήθηκαν από: <https://www.holycouncil.org>.

- Τα παραθέματα από σχολικά βιβλία ανακτήθηκαν από: <http://ebooks.edu.gr>.
- Τα παραθέματα από το Κοράνιο προέρχονται από: Το Ιερό Κοράνιο και μετάφραση των Εννοιών του στην Ελληνική Γλώσσα, έκδ. Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχντ για την Εκτύπωση του Ιερού Κορανίου, 1418 Εγίρας (1998 μ.Χ.)

Εξώφυλλο

Εικαστικό εξωφύλλου: Η νύκτα, Γ. Κόρδης

Θεματική Ενότητα 1

Α. Κείμενα

«Δημογραφική ποσόστωση των Ορθοδόξων κατά χώρα στον κόσμο». Στο <https://en.wikipedia>.

org/wiki/List_of_Christian_ denominations_by_number_of_ members

«Η Ορθόδοξη Εκκλησία ανά τον κόσμο». Στο <http://www.orthodoxia.be/GRkerk/10orthekklisiakosmos.html>

Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/message?inheritRedirect=true>

Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου. Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε. 32. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/>

DSGYM-C117/510/3333,13446
Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., Με-
σαιωνική και Νεότερη Ιστο-
ρία. Β' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Δ.Ε.
6.2.2.Στο [http://ebooks.edu.](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B107/755/4962,22628)
[gr/modules/ebook/show.php/](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B107/755/4962,22628)
[DSGYM-B107/755/4962,22628](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B107/755/4962,22628)

Λούβαρης, π. Ι., «40 χρόνια από
την έναρξη της Β' Βατικανής Συ-
νόδου. Συμβολή στη Θεολογία»,
εφημ. Καθολική, ημ. 3-12-2002.
Στο [http://cathenoria-thes.org/](http://cathenoria-thes.org/page846.html)
[page846.html](http://cathenoria-thes.org/page846.html)

Χαρκιανάκης Στ., Το περί Εκκλησίας
σύνταγμα της Β' Βατικανής Συ-
νόδου, Θεσσαλονίκη, 1969, σ.
137

Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., Μπα-
ρούτας Κ., Ιστορία του μεσαιω-
νικού και του ύστερου κόσμου,

565-1815. Β' Γενικού Λυκείου, Γενικής Παιδείας, ΟΕΔΒ, Δ.Ε. 6.4. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B131/756/4975,22677>

«Οι 95 θέσεις του Λουθήρου». Στο <http://www.ipaideia.gr/oi-95-theseis-tou-martinou-louthirou.html>

Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου. Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε. 29. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3332,13443>

Κυριακάκης Μ., Η Αναμόρφωση του 16ου αιώνα. Στο http://www.gec.gr/index.php?option=com_

**content&view=article&id=11:---
16-&catid=2:arxeio-arthron-kai-
khrugmaton&Itemid=4**

**Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π., Πασ-
σάκος Δ., Φίλιας Γ., Θρη-
σκευτικά Γ' Γυμνασίου. Θέ-
ματα από την Ιστορία της Εκ-
κλησίας, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε.**

**33. Στο [http://ebooks.edu.gr/
modules/ebook/show.php/
DSGYM-C117/510/3333,13447](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3333,13447)**

**Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., Μπα-
ρούτας Κ., Ιστορία του μεσαιω-
νικού και του ύστερου κόσμου,
565-1815. Β' Γενικού Λυκεί-
ου, Γενικής Παιδείας, ΟΕΔΒ,
Δ.Ε. 6.4. Στο [http://ebooks.edu.
gr/modules/ebook/show.php/
DSGL-B131/756/4975,22677](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B131/756/4975,22677)**

«Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/encyclical-holy-council?inheritRedirect=true>

«Μήνυμα Της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας Προς τον Ορθόδοξο λαό και κάθε άνθρωπο καλής θελήσεως», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/message?inheritRedirect=true>

Ιερά Σύνοδος Καθολικής Ιεραρχίας Ελλάδος, Εγκύκλιος Επιστολή, «Το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας», 2004. Στο <http://www.cathecclesia.gr/hellas/index.php/εγκύκλιοι/74-2004>

**Ελληνική Ευαγγελική Εκκλησία,
«Ομολογία Πίστεως της Ελλη-
νικής Ευαγγελικής Εκκλησίας».
Στο [http://www.gec.gr/index.
php?option=com_content&view
=article&id=3&Itemid=29](http://www.gec.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=29)**

**«Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγά-
λης Συνόδου της Ορθόδο-
ξου Εκκλησίας», Κρήτη, 2016.
Στο [https://www.holycouncil.
org/-/encyclical-holy-
council?inheritRedirect=true](https://www.holycouncil.org/-/encyclical-holy-council?inheritRedirect=true)**

**Γκότσης Χ., Μεταλληνός π. Γ.,
Φίλιας Γ., Ορθόδοξη Πίστη
και Λατρεία. Α' Γενικού Λυ-
κείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε.
26. Στο [http://ebooks.edu.gr/
modules/ebook/show.php/
DSGL-A106/116/899,3351/](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/899,3351/)**

«Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holy-council.org/-/encyclical-holy-council?inheritRedirect=true>

Καριώτογλου Αλ., 'Ένας μονόδρομος καταργείται. Στο http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=poim&contents=contents_porefthentes.asp&main=EK_9&file=9.3.htm

Βουλγαράκης, Η., Ποιος ασκεί το έργο της ιεραποστολής; Στο http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=poim&contents=contents_porefthentes.asp&main=EK_9&file=9.1.htm

Συνέντευξη Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστάσιου στον Πατσούκα Α. Πατσούκας Α., «Οι νέοι έχουν δίκιο να είναι οργισμένοι», εφημ. Καθημερινή, 18-1-2009. Στο <http://www.kathimerini.gr/346547/article/epikairothta/ellada/oi-neoi-exoyn-dikio-na-einai-orgismenoi>

**Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου. Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε. 35. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3333,13449/>
«Κοινή διακήρυξις του Πάπα Βενεδίκτου ΙΣΤ' και του Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α',**

Κωνσταντινούπολη, 30-11-2006». Στο <http://papalvisit.ecupatriarchate.org/press/articles.php?id=99&lang=9>

Μπαϊραχτάρης π. Αυγ., «Σχέσεις της Ορθοδόξου Εκκλησίας με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών κατά την προσυνοδική φάση (Β΄ Μέρος)», 17-05-16. Στο <http://www.amen.gr/article/sxeseis-tis-orthodoksou-ekklisias-me-to-pagosmio-symvoulion-ekklision-kata-tin-prosynodiki-fasi-v-meros>

«Μήνυμα Της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας Προς τον Ορθόδοξο λαό και κάθε άνθρωπο καλής θελήσεως», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/>

message?inheritRedirect=true
Μαρτζέλος, Γ., Οι θεολογικοί διάλο-
γοι σήμερα: το μήνυμα, η αξία και
η προοπτική τους, 2013, σ. 2. Στο
[http://users.auth.gr/martzelo/](http://users.auth.gr/martzelo/index.files/docs/135.docx)
[index.files/docs/135.docx](http://users.auth.gr/martzelo/index.files/docs/135.docx)

Φραγκίσκος, Πάπας Ρώμης, Ομι-
λία Του Αγίου Πατέρα Φραγκί-
σκου Κατά Τη Θεία Λειτουργ-
γία Στο Οικουμενικό Πατριαρ-
χείο, (30 Νοεμβρίου 2014). Στο
[**135 / 153**](https://www.patriarchate.org/pope-francis/-/asset_publisher/row3iPd1j1Zj/content/address-of-his-holiness-pope-francis-at-the-divine-liturgy-of-the-patriarchal-cathedral-of-st-george-30-11-14-?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fwww.patriarchate.org%2Fpope-</p></div><div data-bbox=)

francis%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_row3iPd1j1Zj%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1&_101_INSTANCE_row3iPd1j1Zj_languageId=el_GR

B. ΕΙΚΟΝΕΣ

Κόρδης Γ., {τέμπερα). Στο

<https://www.pinterest.com/pin/300826450085445361>

Διασπορά των ορθοδόξων στον

κόσμο. Στο [http://www.](http://www.pentapostagma.gr/2013/02/blog-post_6190.html)

[pentapostagma.gr/2013/02/blog-post_6190.html](http://www.pentapostagma.gr/2013/02/blog-post_6190.html)

Προκαθήμενοι Ορθοδόξων Εκκλησιών, κατά την παραμονή της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, Άγ. Τίτος Ηρακλείου, Κρήτη, 2016. Στο http://www.sigmalive.com/uploads/images/news/DOC.20160625_.1326298_.%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%9F%CE%94%CE%9F%CE%A3_.jpg

Εναρκτήρια συνεδρία της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, Κρήτη, 2016. Στο http://fanarion.blogspot.gr/2017/01/blog-post_13.html

Β' Βατικανή σύνοδος. Στο <https://userscontent2.emaze.com/images/729cd026-0f6d-4536-970c-a02ea19673c7/303247fdf973d06b0f9600d121c6cb6a.jpg>

Οι 95 θέσεις του Λούθηρου στην είσοδο του Καθεδρικού Ναού της

Βιτεμβέργης. Στο <http://www.dw.com/el/%CE%BB%CE%BF%CF%8D%CE%B8%CE%B7%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%B1%CF%87%CF%8C%CF%82-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%BE%CE%B5-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF/a-36207234>

Η Βίβλος του Λουθήρου στα γερμανικά. Στο <https://www.slideshare.net/kioufe/ss-47201132>

Μαρτίνος Λούθηρος. Στο <http://www.mixanitouxronou.gr/o-martinos-louthiros-katangellianichta-ta-sigchorochartia-giatis-amarties-ke-ti-diafthora-tis->

**rapikis-ekklisias-i-eresi-pou-
katelixe-stin-pio-ematiri-thriskef-
tiki-diamachi-metaxi-katholikon-
ke-pro**

**Αγγλικανικός ναός Αγ. Παύλου στην
Αθήνα. Στο [http://orpheas-or-
pheas.blogspot.gr/2013/10/blog-
post_6.html](http://orpheas-orpheas.blogspot.gr/2013/10/blog-post_6.html)**

**Δόγμα και λατρεία Ρωμαιοκαθο-
λικών και Προτεσταντών. Στο
Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ.,
Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστο-
ρία. Β' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Δ.Ε.
7.1.3. Στο [http://ebooks.edu.
gr/modules/ebook/show.php/
DSGYM-B107/755/4963,22634/](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B107/755/4963,22634/)**

**Βαπτιστήριο χριστιανικής οικί-
ας στη Δούρα Ευρωπό, αρ-
χές 3ου αι. Στο [http://www.
archaiologia.gr/wp-content/](http://www.archaiologia.gr/wp-content/)**

uploads/2011/07/92-12.pdf
Κατακόμβη Αγίας Πρίσκιλλας, Ρώμη. Στο <http://www.hristospanagia.gr/?p=20329>
Η Βασιλική του Αγίου Δημητρίου, Θεσσαλονίκη, 5ος αι. Στο <http://cityculture.gr/2016/10/o-naos-tou-agiou-dimitriou-stin-thessaloniki> και <http://histoirehistoire.weebly.com/arhochiioatauepsilonkappatauomicronnnuiotakappaomicron943-tau973piomicroniota-nualpha974nu.html>
Ροτόντα, Θεσσαλονίκη, 4ος αι. Στο <http://www.thetoc.gr/magazine/ksanarxise-o-polemos-gia-ti-rotona>
Μονή Οσίου Λουκά Βοιωτίας, 11ος αι. Στο <http://www.pi-schools>.

**gr/lessons/aesthetics/eikastika/
afises/images/afises/8d.jpg**

**Ο ναός της Αγίας Σοφίας, Κων-
σταντινούπολη, 6ος αι. Στο
[https://www.pinterest.com/
pin/68679963037277088](https://www.pinterest.com/pin/68679963037277088)**

**Αβαείο Μούρμπαχ, ναός ρομανι-
κού τύπου, 12ος αι. Στο [https://
el.wikipedia.org/wiki/%CE%A1%
CE%BF%CE%BC%CE%B1%CE
%BD%CE%B9%CE%BA%CE%A
E_%CF%84%CE%AD%CF%87%
CE%BD%CE%B7](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A1%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B7)**

**Η Παναγία των Παρισίων, ναός γοτ-
θικού τύπου, Παρίσι, 13ος αι.
Στο [https://commons.wikimedia.
org/wiki/File:Notre_Dame_dalla_
Senna_crop.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Notre_Dame_dalla_Senna_crop.jpg)**

**Ο ναός του Αγίου Πέτρου, αναγεν-
νησιακός τύπος, Ρώμη, 16ος αι.**

Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%91%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85_%CE%A0%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%85

Ιησούς Χριστός, εγκαυστική εικόνα, Σινά, 6ος αι. Στο [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F_%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%AC%CF%84%CF%89%CF%81_\(%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%8](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F_%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%AC%CF%84%CF%89%CF%81_(%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%8)

142 / 153 - 154

**5_%CE%A3%CE%B9%CE%BD%
CE%AC)**

**Ιησούς Χριστός, ψηφιδωτό, Α-
γία Σοφία Κων/λης, 13ος αι.
Στο [https://gr.pinterest.com/
THartdiva/byzantine-art](https://gr.pinterest.com/THartdiva/byzantine-art)**

**Ιησούς Χριστός, Α. Ρουμπλιόφ, ρώ-
σικη εικόνα, 15ος αι. Στο [http://
www.myriobiblos.gr/texts/greek/
panagiotou_roublev.html](http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/panagiotou_roublev.html)**

**Ιησούς Χριστός, Θεοφάνης ο
Κρης, 16ος αι. Στο [http://
hristospanagia3.blogspot.
gr/2014_05_21_archive.html](http://hristospanagia3.blogspot.gr/2014_05_21_archive.html)**

**Ο Χριστός στη στήλη. Αντονέλλο
ντα Μεσίνα, 15ος αι. Στο
[https://logomnimon.word-
press.com/%CE%B6-%CE%B7-
%CE%B6%CF%89%CE%AE-
%CF%84%CE%BF%CF%85-%C](https://logomnimon.wordpress.com/%CE%B6-%CE%B7-%CE%B6%CF%89%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85-%C)**

**F%87%CF%81%CE%B9%CF%
83%CF%84%CE%BF%CF%8D-
%CE%BC%CE%AD%CF%83%
CE%B1%CE%B1%CF%80%CF%
8C - %CE%B6%CF%89%CE%B3
%CF%81%CE%B1%CF%86%CE
%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D**

**Χριστός Σωτήρας, Δ. Θεοτοκόπου-
λος, 1600. Στο [http://www.back-
toclassics.com/gallery/elgreco/
christassaviour1](http://www.back-toclassics.com/gallery/elgreco/christassaviour1)**

**Ο Χριστός δείχνει την πληγή, Καρα-
βάτζιο, 17ος αι. Στο [https://astro-
fella.wordpress.com/2016/12/10/
beyond-caravaggio-the-national-
gallery](https://astrofella.wordpress.com/2016/12/10/beyond-caravaggio-the-national-gallery)**

**Μωυσής, Μιχαήλ Άγγελος, Ρώμη,
1515. Στο [https://el.wikipedia.org/
wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%
CE%B5%CE%AF%CE%BF:Roma-](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF:Roma-)**

sanpietroinvincoli02.jpg

Βιτρό στην Παναγία της Σαρτρ στη Γαλλία. Στο <https://www.pinterest.com/alison9891/early-europe-and-colonial-america-as-a-list-of-250>

Χειρόγραφο βυζαντινής μουσικής γραφής. Στο http://panagiotisandriopoulos.blogspot.gr/2013_04_01_archive.html

Βάπτισμα Ορθοδόξων στη Μαδαγασκάρη. Στο <http://www.orthodoxmadagascar.org/mission>

Ο άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος, φωτιστές των Σλάβων. Στο <https://antexoume.wordpress.com/2014/05/10/%CE%BF%CE%B9-%CF%86%CF%89%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%82->

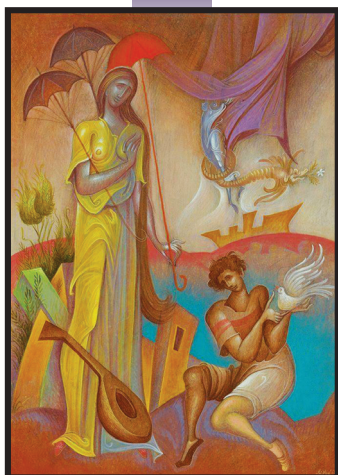
**%CF%84%CF%89%CE%BD-
%CF%83%CE%BB%CE%
AC%CE%B2%CF%89%CE
%BD-%CE%BF%CE%B9-
%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF
%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF
%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE
%B5**

Η ιστορική συνάντηση του Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα και του Πάπα Παύλου στα Ιεροσόλυμα, 1964. Στο http://fanarion.blogspot.gr/2014/01/blog-post_13.html

11η Συνάντηση Διαλόγου μεταξύ Ορθοδόξων και Καθολικών, Πάφος, 2009. Στο <http://archive.churchofcyprus.org.cy/article.php?articleID=864>

Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου τόμου

Τα Θρησκευτικά
της Γ' τάξης .....σ. 5

Θεματική Ενότητα 1:
Η Χριστιανοσύνη
στον σύγχρονο
κόσμο.....σ. 10

Πηγές υλικού ...σ. 123

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.